

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА

Практичні вправи та ситуації
для здобувачів вищої освіти ступеня «бакалавр»
спеціальності 051 «Економіка»
всіх форм навчання

Обговорено і рекомендовано
на засіданні кафедри теоретичної
та прикладної економіки
Протокол № 9, від 17.01.2022 р.

ЧЕРНІГІВ 2022

Економіка підприємства. Практичні вправи та ситуації для здобувачів вищої освіти ступеня «бакалавр» спеціальності 051 «Економіка» всіх форм навчання / Укл.: Дерій Ж.В., Зосименко Т.І.– Чернігів: НУ Чернігівська політехніка, 2022. – 64 с.

Укладачі:

Дерій Жанна Володимирівна, доктор економічних наук, професор
Зосименко Тетяна Іванівна, кандидат економічних наук, доцент

Відповідальний за випуск:

Дерій Ж.В., завідувач кафедри теоретичної та прикладної економіки

Рецензент: Дубина М.В., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування Чернігівського Національного університету «Чернігівська політехніка»

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
МОДУЛЬ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	5
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 1	5
Тема: Підприємство – суб’єкт господарювання	5
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 2	11
Тема: Сучасні аспекти розвитку підприємництва	11
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 3	15
Тема: Структура та управління підприємствами	15
МОДУЛЬ 2. РЕСУРСНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ВИРОБНИЧОЇ ПРОГРАМИ ПІДПРИЄМСТВА	19
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 4	19
Тема: Персонал підприємства	19
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 5	24
Тема: Продуктивність праці. Форми та системи заробітної плати	24
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 6	29
Тема: Основні засоби та виробничі потужності підприємства	29
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 7	37
Тема: Оборотний капітал підприємства	37
МОДУЛЬ 3. ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	41
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 8	41
Тема: Якість та конкурентоспроможність продукції	41
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 9	45
Тема: Виробнича програма підприємства	45
МОДУЛЬ 4 РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА	49
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 10	49
Тема: Витрати підприємства	49
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 11	55
Тема: Фінансово-економічні результати господарювання	55
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 12	59
Тема: Оцінка ефективності діяльності суб’єктів господарювання	59
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	63

ВСТУП

Тенденції та виклики розвитку суспільства вимагають формування у здобувачів вищої освіти підприємницьких навичок та компетентностей з прикладних питань економічної діяльності та набуття практичних навичок щодо їх застосування у майбутній професії. Саме тому важливим є вивчення дисципліни “Економіка підприємства”, яка є обов’язковим компонентом освітньої програми підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальності 051 “Економіка” освітнього рівня бакалавр.

Нові вимоги до підготовки фахівців та здобуття ними компетенцій через досягнення програмних результатів навчання, опанування теоретичного матеріалу з дисципліни, засвоєння відповідної термінології, ознайомлення з літературними джерелами сприятимуть у подальшому адекватному розумінні економічної ситуації і зваженому прийнятті господарських рішень в поточній роботі конкретного господарюючого суб’єкта.

Пропоноване видання містить практичні вправи та ситуації з тематики курсу, що дає змогу якісного опанування матеріалу навчальної дисципліни та стане у нагоді при закріпленні теоретичного матеріалу.

Виконання практичних вправ сприятиме набуттю здобувачами вмінь вирішення конкретних економічних завдання шляхом розрахунків, моделювання та планування для ефективного функціонування підприємства. Кожне практичне заняття має свою структуру та включає перелік питань до вивчення, ключові терміни та поняття, проблемні питання, ситуаційні завдання, тестові завдання та задачі.

МОДУЛЬ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 1

Тема: Підприємство – суб'єкт господарювання

1. Принципи та методи економіки підприємства.
2. Поняття підприємства та його риси.
3. Види підприємств, їх класифікація та характеристики.
4. Зовнішнє та внутрішнє середовище підприємства.
5. Місія та цілі підприємства. Напрямки діяльності підприємства.
6. Юридичні акти, що є законодавчою базою функціонування підприємства.

Ключові терміни та поняття: економіка, політекономія, макроекономіка, мікроекономіка, економіка підприємства, предмет дисципліни, об'єкт вивчення курсу, підприємство, фірма, ознаки підприємства, класифікація підприємств, фактори виробництва, елементи внутрішнього середовища, зовнішнє середовище, виробнича модель діяльності підприємства, функції підприємства, напрямки діяльності, загальні нормативні акти, локальні нормативні акти, Господарський кодекс України, статут підприємства, засновницький договір, генеральна тарифна угода, колективний договір, державна реєстрація підприємства, Єдиний державний реєстр, акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, асоціація, корпорація, холдинг, концерн, споживчі товариства, мале підприємство, повне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, акціонерне товариство, асоціація, комунальне підприємство, іноземне підприємство.

Проблемні питання:

1. У чому полягає значення вивчення дисципліни для фахової підготовки?
2. Порядок створення та організації бізнесу.
3. Роль start-up ідеї для розвитку підприємництва.
4. Як впливає структура економіки регіону на добробут мешканців?

Ситуаційні завдання:

1. Підготувати інформацію про діяльність реального підприємства (назва, організаційно-правова форма, сфера діяльності, асортимент продукції).
2. Візуалізувати модель економіки підприємства як системи.

3. Опишіть переваги та недоліки різних видів підприємств та подайте їх у формі таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Порівняльна характеристика видів підприємств

Вид підприємства	Переваги	Недоліки

4. Схематично показати взаємозв'язок між факторами внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства.

5. Розподілити фактори впливу на діяльність сільського господарського підприємства яке проводить діяльність у Чернігівській області, частину продукції експортує. Згрупувати фактори у формі таблиці 1.2.

Фактори впливу: валютний курс; географічне розташування підприємства; екологічна ситуація в регіоні та державі; конкуренти; інформація; рівень організації виробництва; структура управління; персонал; кліматичні зміни; комерційна діяльність; політична ситуація в державі; інфляція; рівень розвитку науки і техніки; споживачі; державна аудиторська служба; комерційний банк; природні ресурси; статевовікова структура населення; фінанси підприємства; контрагенти; основні засоби підприємства; запаси добрив на складі; стан здоров'я населення; законодавство; міжнародні інтеграційні та глобалізаційні процеси; пандемія COVID 19; посередники; інвестори; виробничі потужності; стан національної економіки; підписання Угоди про ЗВТ з Туреччиною; продуктивність праці; інтенсивність трудової міграції; оборотні засоби підприємства.

Таблиця 1.2

Фактори впливу на діяльність підприємства

Групи факторів	Фактори
Фактори внутрішнього середовища	
Фактори прямого зовнішнього впливу	
Фактори непрямого зовнішнього впливу	

Тестові завдання:

1. «Економіка підприємства» є наукою:

- а) суспільною;
- б) природничою;
- в) економічною;
- г) технічною.

2. Що є спільного між мікроекономікою та економікою підприємства:

- а) досліджують економіку в цілому та її великі підрозділи;
- б) досліджують процес розширеного відтворення в сільському господарстві й організаційних формах його функціонування;

в) досліджують конкретні економічні суб'єкти – окремі підприємства і галузі, окремі домогосподарства;

г) досліджують питання, пов'язані з впливом на ринки окремих товарів політики урядів і змін економічної кон'юнктури в інших країнах світу.

3. Предмет науки «Економіка підприємства» пов'язаний з вивченням:

а) процесу розширеного відтворення в сільському господарстві й організаційних формах його функціонування;

б) продуктивних сил з погляду їх впливу на виробничі відносини на рівні підприємств;

в) причин зміни обсягу виробництва продукції та її впливу на ціни і доходи підприємств;

г) всі відповіді правильні.

4. Дайте визначення терміну “підприємство”:

а) самостійний господарюючий суб'єкт, утворений об'єднанням підприємців для виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг з метою задоволення особистих потреб та отримання прибутку;

б) самостійний господарюючий суб'єкт, утворений підприємцем для виробництва продукції та отримання прибутку;

в) самостійний господарюючий суб'єкт, утворений підприємцем або об'єднанням підприємців для виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг з метою задоволення суспільних потреб та отримання прибутку.

5. За формою власності підприємства класифікуються на:

а) приватні ;

б) державні;

в) комунальні;

г) усі відповіді правильні.

6. Який нормативний акт визначає порядок державної реєстрації підприємств в Україні:

а) Господарський Кодекс України;

б) Закон України «Про підприємства в Україні»;

в) Закон України «Про господарські товариства»;

г) Закон України «Про підприємництво»;

д) Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань».

7. Основним документом, регулюючим діяльність підприємства є:

а) Господарський Кодекс України;

б) статут;

в) ліцензія;

г) патент.

8. *Головне завдання підприємства полягає у:*

- а) задоволенні потреб ринку з метою одержання прибутку, достатнього для забезпечення високої конкурентоспроможності підприємства;
- б) ефективному використанні оборотних коштів;
- в) підвищенні продуктивності праці та мотивації праці;
- г) підвищенні якості виготовлюваної продукції.

9. *Визначте, які ознаки є характерними для підприємства?*

- а) виробничо-технічна єдність;
- б) організаційно-соціальна єдність;
- в) спільність території;
- г) фінансово-економічна самостійність;
- д) спільність споживаної сировини;
- є) всі наведені відповіді вірні.

10. *За метою діяльності підприємства поділяються на:*

- а) приватні, державні, змішані, колективні;
- б) комерційні, некомерційні;
- в) унітарні, корпоративні;
- г) малі, середні, великі;
- д) промислові, непромислові.

11. *Підприємство, яке ґрунтується на особистій власності фізичної особи і функціонує виключно за рахунок її власної праці називається:*

- а) сімейне підприємство;
- б) приватне підприємство;
- в) індивідуальне підприємство;
- г) колективне підприємство.

12. *За формою власності підприємства класифікують на:*

- а) приватні, державні, комунальні, змішані, колективні;
- б) комерційні, некомерційні;
- в) унітарні, корпоративні;
- г) малі, середні, великі.

13. *Яке твердження є вірним:*

- а) підприємство може мати у своєму складі інші підрозділи з правами юридичних осіб;
- б) підприємство може мати у своєму складі інші підрозділи без прав юридичних осіб;
- в) підприємство може мати у своєму складі інші підрозділи як з правами юридичних осіб, так і без них;
- г) вірного твердження немає.

14. Які ознаки є характерними для акціонерного товариства закритого типу:

- а) розповсюдження акцій шляхом відкритої передплати та купівлі-продажу;
- б) розповсюдження акцій між його засновниками – юридичними особами;
- в) розповсюдження акцій між його засновниками – фізичними особами;
- г) розповсюдження акцій між його засновниками – юридичними та фізичними особами.

15. Колективний договір – це:

- а) угода між постачальником сировини та підприємством про строки і вартість постачання;
- б) угода між трудовим колективом та адміністрацією про виконання конкретної програми діяльності підприємства;
- в) щорічна угода між трудовим колективом та адміністрацією підприємства, яке використовує найману працю, про розвиток виробництва, умови праці та соціальне забезпечення працюючих.

16. Комунальне підприємство – це:

- а) підприємство, пов'язане зі сферою обслуговування населення;
- б) підприємство, що знаходиться у власності місцевих громад;
- в) підприємство, власниками якого є його працівники;
- г) правильна відповідь відсутня.

17. Критерієм класифікації підприємств за розмірами не може бути:

- а) вартість майна підприємства;
- б) кількість робітників;
- в) продуктивність праці;
- г) обсяг господарського обороту;
- д) правильна відповідь відсутня.

18. Якими факторами визначається складність зовнішнього середовища діяльності підприємств:

- а) кількістю зовнішніх сил, що впливають на підприємство;
- б) ступенем впливу зовнішніх сил на діяльність підприємства;
- в) ступенем невизначеності зовнішнього середовища для підприємства;
- г) всі відповіді правильні.

19. Основними ланками макросередовища, що тією чи іншою мірою впливають на підприємства, є:

- а) економічне та інформаційне середовище;
- б) природно-екологічне та науково-технічне середовище;
- в) політико-правове та міжнародне середовище;
- г) усі відповіді правильні.

20. Найпростішою формою об'єднання підприємств є:

- а) концерн;
- б) корпорація;
- в) асоціація;
- г) консорціум.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 2

Тема: Сучасні аспекти розвитку підприємництва

1. Зміст, поняття та форми здійснення підприємницької діяльності.
2. Функції підприємництва.
3. Договірні взаємовідносини та партнерські зв'язки у підприємстві.
4. Державна підтримка підприємницької діяльності.

Ключові терміни та поняття: підприємництво, принципи підприємницької діяльності, підприємницька діяльність, підприємницький дохід, типологія підприємницької діяльності, агентська діяльність, комерційний агент, торговельно-біржова діяльність, суб'єкт підприємницької діяльності, об'єкт підприємницької діяльності, підприємницьке середовище, інтрапренерство, культурне середовище, організаційна культура, державне підприємництво, приватне підприємництво, SWOT-аналіз, PEST-аналіз, сканування зовнішнього середовища, моніторинг зовнішнього середовища.

Проблемні питання:

1. Поясніть, як впливають економічні суперечності на розвиток підприємництва.
2. У чому полягають особливості, переваги та недоліки між приватною і колективною формами підприємництва?
3. Чи є досконалим механізм регуляторної діяльності в Україні?

Ситуаційні завдання:

1. Опишіть, які розділи містить статут підприємства та що в них зазначається. Розглянути на прикладі статуту конкретного підприємства.

2. Проведіть порівняльну характеристику товариства з обмеженою відповідальністю; акціонерного товариства; виробничого кооперативу.

3. На основі методики проведення SWOT-аналізу розподіліть фактори впливу внутрішнього та зовнішнього середовища на розвиток підприємництва у Чернігівській області за блоками: «сильні сторони», «слабкі сторони», «можливості», «загрози». Дані занесіть у таблицю

До факторів відносяться: територіальне розташування регіону; вікова структура населення; аграрна спеціалізація регіону; прості умови для створення бізнесу; наявність закладів вищої освіти; безробіття; наявність програм стимулювання розвитку підприємництва; висококваліфіковані трудові ресурси; низька якість життя населення; соціальна напруга у суспільстві; близькість столиці; процеси децентралізації; наявність просвітницьких проєктів;

підписання Угоди Україна-ЄС; нерозвинута культура підприємництва; нестабільність законодавства; зростаючий попит на екотовари; можливість участі у європейських грантах та проектах; спрощена система оподаткування; складності при ліквідації суб'єктів підприємництва; несприятлива макроекономічна ситуація; високий рівень корупції та регуляторного тиску; високий рівень тіньової економіки; сприятлива екологічна ситуація; розвинена інфраструктура; активний громадський сектор;

Таблиця 2.1

SWOT-аналіз розвитку підприємництва в Чернігівській області

Групи факторів	Сильні сторони	Слабкі сторони
Фактори внутрішнього середовища		
Групи факторів	Можливості	Загрози
Фактори зовнішнього середовища		

Тестові завдання:

1. Що, на Вашу думку, лежить в основі ефекту підприємницької діяльності:

- а) підприємницька ідея;
- б) новаторська ініціативна діяльність;
- в) бажання і можливості підприємця;
- г) отримання прибутку як результату підприємницької діяльності.

2. Які з наведених нижче факторів не належать до тих, що впливають на ефективне формування внутрішнього підприємницького середовища:

- а) соціокультурні фактори;
- б) формулювання цільової мети підприємницької діяльності;
- в) підбір працівників належного професійно-кваліфікаційного рівня;
- г) обґрунтування вибору організаційної структури підприємства;
- д) еколого-економічні фактори;
- є) маркетингові ринкові дослідження;
- ж) політичні фактори;
- з) споживачі.

3. Які з наведених нижче факторів не належать до тих, що впливають на ефективне формування зовнішнього підприємницького середовища:

- а) соціокультурні фактори;
- б) постановка мети підприємницької діяльності;
- в) науково-технічні розробки;
- г) постачальники;
- д) ділова репутація (імідж) підприємства;
- є) маркетингові ринкові дослідження;

- ж) політичні фактори;
- з) споживачі;
- і) вибір технології виробництва.

4. Підприємство вважається створеним і набуває прав юридичної особи:

- а) з дня його державної реєстрації;
- б) з дня затвердження статуту;
- в) з моменту реєстрації заяви про створення підприємства; г) з моменту усної домовленості між партнерами.

5. Хто з провідних науковців-економістів вважав, що в основі підприємництва лежить інноваційна діяльність, а право власності на підприємство не є його істотною ознакою:

- а) Ж.-Б.Сей;
- б) Й.Шумпетер;
- в) М.Вебер;
- г) Дж.М.Кейнс;
- д) П.Друкер.

6. Що лежить в основі інтрапренерства:

- а) створення сприятливих умов для підприємницької діяльності;
- б) стимулювання і реалізація підприємницьких можливостей співробітників на основі використання ресурсів і організаційно-виробничого потенціалу підприємства;
- в) всі зазначені вище передумови.

7. Що представляє собою підприємницьке середовище:

- а) ринок, ринкову систему відносин, а також особисту волю підприємця, тобто його особисту незалежність, що дозволяє прийняти конструктивне дійове підприємницьке рішення;
- б) суспільна економічна ситуація, що включає ступінь економічного волевиявлення, наявність (чи можливість появи) підприємницького корпусу, домінування ринкового типу економічних зв'язків, можливість формування підприємницького капіталу і використання необхідних ресурсів;
- в) обидві відповіді вірні.

8. Які з наведених нижче елементів є об'єктами підприємницької діяльності:

- а) інноваційна діяльність (дослідження, розробки, технічні послуги);
- б) виробнича діяльність (з виготовлення товарів і надання послуг);
- в) торговельно-посередницька діяльність;
- г) виготовлена продукція;
- д) виконана робота (надана послуга);
- є) все, що може задовольнити потреби і пропонується на ринку для придбання, використання і споживання.

9. Що є передумовою припинення підприємницької діяльності відповідно до Господарського Кодексу України:

- а) власна ініціатива підприємця;
- б) закінчення строку дії ліцензії;
- в) припинення існування підприємця;
- г) рішення суду у випадках, передбачених цим Кодексом та іншими законами;
- д) всі вказані вище умови є основою припинення підприємницької діяльності.

10. Які складові розкривають зміст операцій в посередницькій діяльності:

- а) комерційно-торговельні операції;
- б) агентська діяльність;
- в) аукціонна діяльність;
- г) торги;
- д) інноваційна діяльність в сфері виробництва (надання послуг, здійснення робіт);
- є) біржова діяльність;
- ж) консигнаційна діяльність;
- з) виставково-ярмаркова діяльність.

11. Угода між трудовим колективом в особі профспілки та адміністрацією або власником, яка щорічно переглядається і регулює їх виробничі, економічні і трудові відносини – це договір:

- а) колективний;
- б) трудовий;
- в) комерційний;
- г) сумісний.

12. Комерційна діяльність підприємства відображає:

- а) ефективність інноваційно-виробничих процесів, результативність виробництва та рівень одержуваного прибутку;
- б) формування маркетингових програм, збалансування виробничої потужності, забезпечення виробництва матеріально-технічними ресурсами;
- в) науково-технічну розробки, технологічну і конструкторську підготовку виробництва;
- г) обґрунтування обсягу виготовлення продукції певної номенклатури та асортименту відповідно до потреб ринку.

13. Документ державного зразка, який засвідчує право суб'єкта господарювання на впровадження зазначеного в ньому виду господарської діяльності протягом визначеного строку за умови виконання ліцензійних умов – це:

- а) ліцензія;
- б) патент;
- в) сертифікат;
- г) всі відповіді вірні.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 3

Тема: Структура та управління підприємствами

1. Сутність процесу управління підприємством, його функції, методи та моделі.
2. Організаційні структури управління підприємствами, їх види та принципи ефективної побудови.
3. Виробнича структура підприємства, її характеристика та принципи побудови.

Ключові терміни та поняття: управління підприємством, колективний договір, функції управління, планування, організація, мотивація, контроль, методи управління, організаційна структура управління, виробнича структура підприємства, типи виробничих структур, інфраструктура, робоче місце.

Проблемні питання:

1. Охарактеризуйте стилі сучасного управління підприємствами та бізнесом з наведення конкретних прикладів.
2. Які переваги та недоліки притаманні різним типам організаційної структури бізнес-діяльності?
3. У чому полягає сутнісна відмінність між поняттями «виробнича структура підприємства», «загальна структура підприємства» та «організаційна структура управління підприємством»?

Ситуаційні завдання:

1. Проаналізувати економічність управління в різних підрозділах підприємства. Вихідні дані наведено у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

Середньорічна чисельність працівників та фонд оплати праці швейної фабрики “Зоря”*

Цехи	Середньорічна чисельність працівників, осіб		Річний фонд оплати праці, тис. грн.	
	Всього	У тому числі управлінського персоналу	Всього	У тому числі управлінського персоналу
Закрійний	250	20	36000	6000
Швейний	710	40	85200	9600
Пакувальний	50	12	5124	2160

*при розгляді даної ситуації виходити з того, що показниками економічності апарату управління є: питома вага чисельності управлінського персоналу в загальній чисельності працюючих; кількість робітників, що припадають на одного працівника управління; питома вага фонду оплати праці управлінського персоналу в загальному фонді оплати праці всіх працівників.

2. На підприємстві з випуску пластикової тари промислово-виробничий персонал підприємств складає 420 осіб, з них робітників 380. Виробнича структура підприємства містить 10 виробничих дільниць, об'єднаних у 2 цехи. Кожна дільниця очолюється старшим майстром та двома змінними майстрами. За нормами виробничої діяльності на одного змінного майстра повинно припадати 20 робітників. Середній фонд оплати праці начальника цеху 16000 грн., одного майстра – 12000 грн., змінного майстра – 10000 грн. Заступником директора з питань розвитку було подано пропозицію щодо переходу на безцехову виробничу структуру управління. Економісту-аналітику поставлено завдання визначити – чи буде економічно обґрунтованим таке рішення? Розрахунки по даній ситуації представити у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Порівняння типів виробничої структури

Техніко-економічні показники роботи підприємства при цеховій структурі		Техніко-економічні показники роботи підприємства при дільничній структурі	
Кількість дільниць		Кількість дільниць	
Чисельність: начальник цеху		Чисельність: начальник цеху	
Старший майстер		Старший майстер	
Змінний майстер		Змінний майстер	
Заробітна плата: начальник цеху		Заробітна плата: начальник цеху	
Старший майстер		Старший майстер	
Змінний майстер		Змінний майстер	
Всього витрати на оплату праці		Всього витрати на оплату праці	

3. На основі наведеної інформації фармацевтичної фабрики зобразити у вигляді схеми організаційну структуру підприємства: Генеральний директор; Головний інженер – перший заступник генерального директора; Головний технолог; Головний механік; Головний бухгалтер; Заст. директора по виробництву; Заст. директора з економіки; Заст. директора по кадрам та соціальним питанням; Заст. директора по зовнішньоекономічній діяльності; Лабораторії; Охорона; Рецепція; Транспортні цехи; Планово-фінансовий відділ; Відділ підготовки нового виробництва; Відділ маркетингу та збуту; Бюро технічних нормативів; Відділ матеріально-технічного забезпечення; Відділ головного механіка; Інформаційний центр; Відділ інформаційних систем; Бухгалтерія; Відділ технічного контролю; Відділ головного технолога; Складське господарство; Відділ кадрів; Виробничі цехи; Відділ імпортного

постачання сировини.

Тестові завдання:

1. Цілеспрямована діяльність, яка представляє собою сукупність методів, засобів і форм ефективної координації роботи людей (трудових колективів) на підприємстві для досягнення поставлених завдань або визначеної мети (підвищення результативності виробництва, зростання прибутку тощо):

- а) процес управління підприємством;
- б) функція управління;
- в) стиль управління;
- г) кадрова політика.

2. Яка з перелічених нижче функцій не відноситься до функцій управління:

- а) планування;
- б) організація;
- в) аналіз;
- г) мотивація;
- д) контроль.

3. Яке з наведених нижче визначень розкриває зміст категорії «повноваження»:

- а) передача завдань особі, яка бере на себе відповідальність за їх виконання, тобто засіб, за допомогою якого керівництво розподіляє серед співробітників численні завдання;
- б) обмежене право щодо використання ресурсів організації та спрямування зусиль підлеглих працівників на виконання певних завдань;
- в) зобов'язання виконувати поставлені завдання та відповідати за їх наслідки.

4. Яким з наведених нижче вимог повинна відповідати організаційна структура управління підприємством:

- а) бути адаптивною;
- б) бути гнучкою;
- в) бути динамічною;
- г) бути адекватною;
- д) бути спеціалізованою;
- є) бути оптимальною;
- є) бути оперативною;
- з) бути надійною;
- і) бути простою;
- к) організаційна структура повинна відповідати всім визначеним вище вимогам.

5. До переваг якої організаційної структури управління підприємством відносяться встановлення чітких і простих зв'язків між підрозділами; єдність і чіткість розпоряджень; узгодженість дій виконавців; підвищення відповідальності керівника за результати діяльності очолюваного підрозділу; оперативність у прийнятті рішень; отримання виконавцями пов'язаних між собою розпоряджень і завдань, забезпечених ресурсами:

- а) лінійної;
- б) функціональної;
- в) лінійно-функціональної;
- г) матричної;
- д) дивізіональної;
- є) регіональної.

6. Який принцип побудови ефективної організаційної структури управління передбачає можливість здійснення постійного контролю за результатами функціонування системи та створення умов для її коригування:

- а) принцип керованості;
- б) принцип первинності функцій і вторинності структури;
- в) принцип зворотного зв'язку;
- г) принцип єдності мети.

7. Адміністративно і організаційно відокремлений структурний підрозділ підприємства, який виконує комплекс виробничо-управлінських функцій, – це:

- а) господарство;
- б) дільниця;
- в) цех;
- г) бригада.

8. Цехи, які здійснюють механічну, хімічну, термічну, електричну, ультразвукову та інші способи обробки продукції, називаються:

- а) заготівельними;
- б) обробними;
- в) збиральними;
- г) обслуговуючими.

9. Які з перелічених нижче факторів впливають на вибір виробничої структури підприємства:

- а) характер продукції та основні технологічні процеси її виготовлення;
- б) ступінь спеціалізації підприємства і кооперування його з іншими суб'єктами підприємницької діяльності;
- в) обсяг виготовлення продукції;
- г) всі визначені вище фактори впливають на вибір виробничої структури.

10. Які з наведених нижче елементів не відносяться до характеристик організаційної структури управління підприємством:

- а) склад та структура функцій управління;
- б) кількість рівнів управління та розподіл працівників між ними;
- в) професійно-кваліфікаційний склад працівників апарату управління;
- г) порядок інформаційних зв'язків;
- д) кількість працівників для реалізації кожної управлінської функції;
- е) забезпечення дільничних виробничих зв'язків;
- ж) склад самостійних структурних підрозділів.

МОДУЛЬ 2. РЕСУРСНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ВИРОБНИЧОЇ ПРОГРАМИ ПІДПРИЄМСТВА

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 4

Тема: Персонал підприємства

1. Характеристика особистого фактору виробництва.
2. Поняття персоналу підприємства.
3. Класифікація працюючих на підприємстві.
4. Методика визначення потреби у персоналі.
5. Показники руху персоналу.
6. Кадрова політика підприємства.

Ключові терміни та поняття: робоча сила, праця, персонал, трудові ресурси, виробничий персонал, невиробничий персонал, робітники, керівники, фахівці, кадри, баланс робочого часу, номінальний фонд робочого часу, ефективний фонд робочого часу, розрахунок потреби у персоналі, основні робітники, допоміжні робітники, МОП, спискова чисельність, явочна чисельність, коефіцієнт обороту за прийомом, коефіцієнт обороту за вибуттям, управління персоналом, кадрова політика.

Проблемні питання:

1. Як стан ринку праці відображається на кадровій політиці конкретного підприємства?
2. У чому полягає сутність концепції трудового життя?
3. Чи є специфіка визначення потреби у персоналі для підприємств різних організаційно-правових форм?
4. Чи будуть включатись до складу персоналу підприємства працівники, прийняті на роботу на завод продовольчих товарів на сезон збирання і переробки сільськогосподарської сировини?
5. Яке поняття є ширшим: кадрова політика чи управління персоналом підприємства?

Ситуаційні завдання:

1. Визначте баланс робочого часу на поточний рік з урахуванням норм тривалості робочого часу, кількості неробочих днів. Дані представити у таблиці 4.1.

Таблиця 4.1

Баланс робочого часу робітника на ***** рік

№п/п	Показники	Значення
1	Календарний фонд робочого часу, дн.	
2	Кількість днів, у які робота не проводиться: -кількість святкових днів (світські та релігійні свята) -кількість вихідних	
3	Номінальний фонд робочого часу, дн.	
4	Кількість днів, що передують святковим та неробочим, в які тривалість робочого дня при 40-годинному тижні зменшується на одну годину	
5	Номінальний фонд робочого часу на рік при 40-годинному робочому тижні, год.	

Задачі:

1. Середньоспискова чисельність штатних працівників підприємства становила: у січні – 680 осіб, лютому – 530 осіб, березні – 650 осіб. Визначте середньоспискову чисельність штатних працівників за I квартал.

2. На початок вересня поточного року спискова чисельність персоналу промислового підприємства склала 820 працівників, 20 жовтня 8 працівників звільнились, на їх заміну 15 жовтня було прийнято 10 працівників. Необхідно визначити середньоспискову чисельність персоналу у жовтні, а також чисельність персоналу за списком на кінець місяця.

3. Визначте середньоспискову чисельність працівників підприємства за січень, за 1-й квартал, та середньорічну чисельність, якщо:

на 1.01 чисельність працівників становить 1800 осіб;

3.01 – звільнено 3 ос.;

5.01 – прийнято 12 ос.;

12.01 – звільнено 1 ос.;

20.01 – прийнято 1 ос.;

25.01 – звільнено 2 ос.

Середньоспискова чисельність працівників також становила:

у лютому – 1855 ос.,

у березні – 1720 ос.,

в 2-му кварталі – 1790 ос.,

в 3-му кварталі – 1810 ос.,

в 4-му кварталі – 1650 ос.

Якою є чисельність працюючих на підприємстві на кінець року?

4. За попередній рік роботи підприємства обсяг виробництва основної продукції склав 1250 тис грн, середньоспискова чисельність промислово-виробничого персоналу – 120 осіб. У зв'язку з розширенням виробництва у наступному році обсяг виготовленої продукції заплановано на рівні 1810 тис грн. Продуктивність праці має зрости на 7% до рівня звітного року. Необхідно визначити планову чисельність промислово-виробничого персоналу на підприємстві та проаналізувати вплив факторів на її зміни.

5. Середньоспискова чисельність промислово-виробничого персоналу підприємства у звітному році склала 915 осіб. У поточному році обсяги виробництва не зміняться. На підприємстві встановлено 120 одиниць устаткування. Модернізація устаткування, яка буде проведена, підвищить норми обслуговування устаткування з 3 до 4 апаратів, а також збільшить продуктивність праці, що призведе до скорочення чисельності персоналу на 10%. Необхідно визначити планову чисельність промислово-виробничого персоналу підприємства за умов двозмінного режиму роботи підприємства.

6. Планова трудомісткість токарних робіт V розряду – 1270 тис нормо-годин. Середній коефіцієнт виконання норм, встановлений по підприємству – 1,12. Час ефективної роботи одного токаря за рік складає 1680 год. Визначте планову чисельність токарів на підприємстві.

7. Планом підприємства передбачено випуск 40000 виробів продукції основного асортименту. Трудомісткість виготовлення одиниці продукції 3,4 нормо-годин. Виконання норм виробітку в середньому по підприємству становить 110%. Ефективний фонд робочого часу одного середньооблікового працівника складає за рік 1654 год. Необхідно визначити планову чисельність основних робітників підприємства.

8. Визначити необхідну чисельність робітників-відрядників, якщо трудомісткість виготовлення одиниці продукції становить 0,6 нормо-год при річній виробничій програмі 1350 тис. од. та ефективному фонді робочого часу 1700 год.

9. На швейній фабриці виготовляється за рік 5000 одиниць швейної продукції жіночого асортименту. У середньому час на виконання закрійних робіт становить 1,2 год., а швейних – 3,1 год. Коефіцієнт виконання норм виробітку відповідно 1,15 та 1,2. Фонд робочого часу одного працівника на рік – 1654 год. Визначити, скільки основних робітників – закрійників та швачок потрібно швейній фабриці для виконання виробничої програми.

10. На плановий рік підприємством складено план випуску продукції (табл. 4.2).

Таблиця 4.2

Виробнича програма підприємства

Вироби	Обсяг випуску, тис. шт.	Витрати часу на один виріб, год.	Виконання норм виробітку, %
А	1500	2,2	110
Б	2300	3,4	115
В	1780	3,7	120
Г	1250	2,4	100
Д	3000	0,9	105

На підставі наведених даних о визначити:

-необхідну чисельність основних робітників при у фонді робочого часу одного середньооблікового працівника 230 днів на рік при середній тривалості робочої зміни – 7,6 год.;

-чисельність всіх робітників, якщо основні працівники складають лише 68% їх загальної чисельності;

-середньоспискову чисельність робітників, якщо планові неявки складають 18% номінального часу;

-чисельність всього промислово-виробничого персоналу підприємства, якщо число керівників та іншого персоналу складає 16% від загальної кількості працюючих на підприємстві.

11. У цеху встановлено 150 верстатів, які працюють в безперервному режимі. Норма обслуговування обладнання складає 12 верстатів на одного апаратника. Планові невиходи працівників відповідно до балансу робочого часу складуть 18% від оперативного часу. Визначте спискову та явочну чисельність апаратників.

12. У ткацькому цеху льонокомбінату встановлено 560 одиниць устаткування, яке працює у дві зміни. Норма обслуговування – 15 одиниць устаткування на одного слюсаря-ремонтника. Співвідношення номінального і реального фонду робочого часу становить відповідно 258 і 230 днів. Визначте, скільки слюсарів-ремонтників потрібно мати підприємству.

13. Облікова чисельність штатних працівників торговельного підприємства станом на 1 січня звітного року становила 53 особи, з яких 8 – керівники, спеціалісти та службовці. З 1 січня по 1жовтня даного року у складі персоналу підприємства сталися такі зміни:

- за власним бажанням були звільнені: 14 лютого 1 робітник та 29 серпня 1 робітник;

- за порушення трудової дисципліни 7 квітня звільнено 1-го робітника;

- за скороченням штату 28 вересня звільнено 1-го товарознавця;

- було прийнято на роботу 15 травня 5 робітників.

Визначити показники середньоспискової чисельності персоналу підприємства, оцінити зміни у його складі та структурі, розрахувати показники руху персоналу.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 5

Тема: Продуктивність праці. Форми та системи заробітної плати

1. Поняття продуктивності праці.
2. Соціально-економічна сутність заробітної плати.
3. Елементи організації та регулювання оплати праці в Україні.
4. Тарифна система та її складові елементи.
5. Форми і системи оплати праці.

Ключові терміни та поняття: продуктивність праці, виробіток, трудомісткість, методи визначення виробітку, чинники зростання продуктивності праці, заробітна плата, функції заробітної плати, номінальна заробітна плата, реальна заробітна плата, основна заробітна плата, додаткова заробітна плата, заохочувальні та компенсаційні виплати, державне регулювання заробітної плати, договірне регулювання заробітної плати, мінімальна заробітна плата, доплата до мінімальної заробітної плати, джерела коштів на оплату праці, суб'єкти організації оплати праці, тарифна система, тарифна сітка, тарифний розряд, тарифний коефіцієнт робіт, тарифна ставка I розряду, годинна тарифна ставка, місячна тарифна ставка, схема посадових окладів, тарифно-кваліфікаційні характеристики (довідники), відрядна форма заробітної плати, відрядний розцінок, погодинна форма оплати праці, преміювання.

Проблемні питання:

1. Охарактеризуйте нетарифні форми оплати праці та доцільність їх використання.
2. Чи тотожними є поняття «винагорода за працю» та «розмір заробітної плати»?
3. У чому полягає відмінність між погодинною і відрядною формами оплати праці та за яких умов вони використовуються?
4. Як пов'язані між собою прожитковий мінімум та мінімальна заробітна плата?
5. Як пов'язані мотивація праці та продуктивність праці?

Ситуаційні завдання:

1. Сформувати тарифну сітку для підприємства (табл. 5.1) з урахуванням розміру мінімальної заробітної плати, що діє на момент проведення розрахунків. Коефіцієнт співвідношення тарифної ставки першого розряду з нормальними умовами праці до розміру мінімальної заробітної плати становить 1,10. Доплата за роботу важких та шкідливих умовах праці становить 12%, за роботу в особливо важких та особливо шкідливих – 24%. Розрив у оплаті праці відрядників та погодинників – 8%.

Таблиця 5.1

Тарифна сітка підприємств легкої промисловості

Група умов праці	Форма оплати праці	Годинна тарифна ставка за розрядом, грн.							
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
Тарифний коефіцієнт		1,0	1,1	1,35	1,5	1,7	2,0	2,2	2,4
Нормальні	Відрядники								
	Погодинники								
Важкі та шкідливі	Відрядники								
	Погодинники								
Особливо важкі та особливо шкідливі	Відрядники								
	Погодинники								

2. Сформувати Єдину тарифну сітку для працівників бюджетної сфери з урахуванням розміру прожиткового мінімуму чинного на момент виконання завдання (табл. 5.2).

Таблиця 5.2

Єдина тарифна сітка для працівників бюджетних установ

Тарифний розряд	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Коефіцієнт	1,00	1,09	1,18	1,27	1,36	1,45	1,54	1,64	1,73	1,82	1,97	2,12	2,27
Тарифна ставка													
Тарифний розряд	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	
Коефіцієнт	2,42	2,58	2,79	3,00	3,21	3,42	3,64	3,85	4,06	4,27	4,36	4,51	
Тарифна ставка													

Задачі*:

При розв'язанні задач використовувати тарифні ставки та посадові оклади, які є чинними на момент виконання роботи та на основі сформованих вище тарифних сіток.

1. Визначте, наскільки зміниться норма виробітку і процент її виконання, якщо для виготовлення однієї деталі витрачається 25 хв. Робоча зміна триває 8 год. Протягом цієї зміни працівник встигає виготовити 30 виробів.

2. Як зміниться трудомісткість виробничої програми, якщо виробіток: а) зростає на 20%; б) зменшується на 20%?

3. У результаті перегляду норм праці норма часу на обробіток деталі знизилася з 22 до 19 хв. На скільки відсотків знизилася трудомісткість роботи та підвищилася продуктивність праці?

4. Обсяг випуску продукції за звітний рік становив 25000 тис. грн. Середньоспівкова чисельність працюючих на підприємстві 750 осіб, у році 250

робочих днів, тривалість зміни – 8 год. За наведеними даними слід розрахувати середньорічний, середньоденний та середньогодинний виробіток на одного працівника.

5. Середньооблікова чисельність промислово-виробничого персоналу на підприємстві у звітному році склала 520 осіб, випуск товарної продукції – 18750 тис. грн. У поточному році обсяг товарної продукції має становити 21300 тис. грн., а продуктивність праці планується підвищити на 5 %. Визначте рівень продуктивності праці у звітному та поточному роках і чисельність промислово-виробничого персоналу у поточному році.

6. За даними, що представлено у таблиці 5.3 розрахуйте середній тарифний розряд робітників цеху трикотажної фабрики та середню тарифну ставку по цеху.

Таблиця 5.3

Вихідні дані

Тарифний розряд	1	2	3	4	5	6	7	8
Тарифний коефіцієнт*	1,0	1,1	1,35	1,5	1,7	2,0	2,2	2,4
Чисельність працівників	2	10	15	25	8	6		
Тарифна ставка								

*згідно з Міжгалузевою Угодою у сферах машинобудування, металообробки, електротехніки, радіоелектроніки, приладобудування, суднобудування, деревообробної та паперової, легкої та текстильної промисловості

7. Розрахуйте середню тарифну ставку основних робітників за наступними даними. У кондитерському цеху підприємства зайнято 10 кондитерів, які працюють в нормальних умовах. Троє з них мають V розряд, троє – III, в учня – I розряд, двоє – II та один – IV.

8. Роботи з оздоблення спідниці тарифікуються по третьому тарифному розряду. Встановлена норма виробітку по цеху – 5 спідниць за годину. Визначте середній розцінок за один виріб.

9. Визначити відрядний розцінок на виготовлення виробу за важких умов праці (табл. 5.4).

Таблиця 5.4

Вихідні дані

Операція	Тарифний розряд	Тарифний коефіцієнт	Норма часу, год.
1	V	1,7	0,12
2	III	1,35	0,03
3	VI	2,0	0,4
4	IV	1,5	0,3

10. У працівника бюджетної установи дорівнює VIII тарифний розряд,

повна зайнятість. У січні працівник відпрацював усі дні, передбачені графіком роботи. Доплат, надбавок та премій немає. Визначити яким буде розмір оплати праці та фактична сума отриманих коштів після утримання податку з доходів фізичних осіб та військового збору.

11. У викладача 21 тарифний розряд. При нормі часу за місяць 142 год. Було відпрацьовано 136 год. Доплата за науковий ступінь кандидата наук – 15%, доплата за вчене звання доцента – 25%, за вислугу років – 20%. Також колективним договором передбачена доплата за напруженість роботи у розмірі 12 % до посадового окладу. Визначте розмір заробітної плати та суму обов'язкових утримань.

12. Погодинник III розряду виробничого підприємства відпрацював за місяць 160 год. Умови праці – важкі. За діючим на підприємстві положенням за виконання місячного завдання виплачується премія в розмірі 10 %, а за кожен процент перевиконання завдання – 2 % заробітку за тарифом. Завдання перевиконано на 106 %. Визначте заробітну плату робітника за місяць. Яка система оплати праці буде використана?

13. Робота економіста тарифікується за 18 тарифним розрядом. Тривалість робочого дня 8 год. За нормою має бути відпрацьовано 20 днів, один з яких святковий, що не співпадає з вихідним, також один робочий день був передсвятковим. Згідно з Положенням про преміювання передбачена премія у розмірі 20% фактичного заробітку. Розрахуйте місячну заробітну плату економіста та проведіть утримання податків та зборів.

14. Необхідно визначити загальну суму заробітної плати працівника III розряду при нормальних умовах праці та вид системи оплати праці, якщо за місяць відпрацьовано 20 зміни по 8 год. Виготовлено 150 придатних виробів при норму часу на один виріб 1,15 нормо-годин. Вироби які виготовлено понад норму оплачуються за розцінками збільшеними на 20%.

15. Норма часу на один виріб становить 0,5 години. Робітнику IV розряду, який працює в особливо важких умовах праці необхідно виготовити за місяць 336 виробів. Фактично виготовлено 350 виробів. Премія за виконання плану складе 20% тарифного заробітку, а за кожний відсоток перевиконання – 1%
Визначте вид та розмір заробітної плати робітника та суму утримань.

16. Визначте заробітну плату швачки, якщо роботи тарифікуються III розрядом, норма часу на один швейний виріб – 0,75 год. При плановому завданні 200 одиниць виготовлено 220. За виконання планового завдання передбачено премію у розмірі 10 % від прямої заробітної плати та 1,5% за кожен відсоток перевиконання завдання.

17. Визначте вид та розмір заробітної плати робітника, якщо він за місяць

виготовив 180 вироби при завданні 150. Норма часу на виконання операції складає 1,2 нормо-години, роботи тарифікуються V розрядом, умови праці нормальні. За виконання плану доплата становить 15%, а за кожен відсоток перевиконання плану – 1,3%. Провести утримання з заробітної плати.

18. Підсобний робітник обслуговує бригаду мулярів, зайнятих в основному виробництві. У робітника II тарифний розряд, умови праці нормальні. За місяць ним відпрацьовано 160 год. Робітники, яких обслуговують, виконали обсяг робіт 5540 нормо-год. і відпрацювали при цьому 4160 год. Визначте заробітну плату робітника-підсобника та вид системи оплати його праці.

19. Відпрацювавши за місяць 168 год., працівник виготовив 540 деталей. Роботи тарифікуються по III розряду, умови праці робітника – важкі. Норма часу на одну деталь – 0,35 год. За виконання плану нараховується премія в розмірі 12% відрядного заробітку і 1,5% за кожен процент перевиконання плану. Розрахуйте місячний заробіток працівника та визначте вид оплати його праці.

20. Обсяг виконаних робіт бригадою становить 4500 нормо-год. Бригадний розцінок – 45 грн. за год. Розподілити бригадний заробіток між членами бригади з урахуванням коефіцієнту трудової участі кожного.

Таблиця 5.5

Вихідні дані

Працівник	Розряд	Відпрацьовано, год.	КТУ
Ковальчук Т.І.	VI	160	1,2
Середа М.І.	III	160	1,0
Петренко М.І.	V	80	0,9
Чубчик П.О.	IV	152	1,0
Ткаченко С.І.	III	160	1,1
Маюренко С.Д.	V	160	1,0

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 6

Тема: Основні засоби та виробничі потужності підприємства

1. Поняття капіталу підприємства та основних засобів. Склад і структура основних засобів.
2. Види вартості та оцінки основних засобів.
3. Поняття та види зношення основних засобів.
4. Амортизація вартості основних засобів. Методи амортизації.
5. Виробничі потужності підприємства.
6. Показники ефективності використання основних засобів та виробничих потужностей.

Ключові терміни та поняття: капітал, основний капітал, оборотний капітал, власний капітал, позиковий капітал, основні засоби, первісна вартість, відновлювана вартість, залишкова вартість, ліквідаційна вартість, справедлива вартість, середньорічна вартість основних засобів, переоцінена вартість, амортизація, норма амортизації, прямолінійний метод, метод зменшення залишкової вартості, метод прискореного зменшення залишкової вартості, кумулятивний метод, виробничий метод, фізичний знос, моральний знос, балансова вартість групи основних засобів, фондодіддача, фондомісткість, фондоозброєність, рентабельність основних засобів, коефіцієнт введення основних засобів, коефіцієнт вибуття основних засобів, коефіцієнт інтенсивного використання обладнання, коефіцієнт екстенсивного використання обладнання, коефіцієнт інтегрального використання обладнання, резерв виробничої потужності, коефіцієнт змінності роботи устаткування, напруженість використання устаткування, напруженість використання виробничих площ.

Проблемні питання:

1. Оцініть з економічної точки зору методи нарахування амортизації для підприємства.
2. Які напрямки ефективного використання основних засобів можна запропонувати господарюючому суб'єкту?
3. Яке місце займають нематеріальні активи у підприємницькій діяльності?

Ситуаційні завдання:

1. Проілюструйте графічно як протягом терміну експлуатації змінюються різні види вартості основних засобів.
2. Який із методів нарахування амортизаційних відрахувань (кумулятивний чи прискореного зменшення залишкової вартості) доцільно

застосувати підприємству стосовно придбаного основного засобу первісною вартістю 560 тис. грн, якщо воно бажає амортизувати 60 % первісної вартості об'єкта протягом перших 4 років експлуатації основного засобу? Підприємство встановило термін корисного використання об'єкта на рівні 8 років, а ліквідаційну вартість у розмірі 14 тис. грн. Якою буде залишкова вартість основного засобу за двома прискореними методами амортизації на кінець четвертого року експлуатації об'єкта.

Задачі:

1. Розрахуйте балансову вартість основних засобів підприємства, якщо: балансова вартість на початок року складає 3585 тис. грн.; сума витрат пов'язаних з придбанням нових засобів праці – 1220 тис. грн., сума витрат на здійснення капітального ремонту – 220 тис. грн., витрати на модернізацію обладнання складають 1400 тис. грн., вартість виведених з експлуатації основних засобів – 135 тис. грн., сума амортизаційних відрахувань за даною групою складає 138 тис. грн.

2. Розрахуйте середньорічну вартість групи основних засобів, якщо вартість на початок року складає 7400 тис. грн., у квітні було придбано основних засобів на суму 370 тис. грн., в липні – на 420 тис. грн. Також з серпня було виведено з експлуатації основних засобів на суму 285 тис. грн.

3. Визначте первісну вартість автоматизованої лінії, за якою її приймуть на балансовий облік підприємства, якщо ціна о закупівлі за контрактом склала 3600 тис. грн. разом із податком на додану вартість (ПДВ). Крім того, підприємство понесло транспортні витрати в розмірі 115 тис. грн., а також були викликані фахівці з налагодження лінії, оплата витрат по встановленню склала 25 тис. грн.

4. За даними, наведеними в таблиці 6.1 розрахуйте балансову вартість основних засобів та суму амортизації, якщо вона нараховується за лінійним методом.

Таблиця 6.1

Розрахунок балансової вартості основних засобів

№ п/п	Показники	Група основних засобів при терміні корисного використання	
		15 років	10 років
1	Балансова вартість основних засобів станом на 1.01.2021 р., тис. грн.	6185	4123
2	Придбано основних засобів, тис грн.	-	420
3	Сума витрат на здійснення капітального ремонту, тис грн.	750	-
4	Сума витрат на модернізацію, тис грн.	220	520

5	Вартість виведених із експлуатації основних засобів, тис грн.	145	98
6	Сума амортизаційних відрахувань, тис. грн.		
7	Балансова вартість основних засобів станом на 1.01.2022 р., тис грн.		

5. Первісна вартість обладнання III групи складає 45400 тис. грн.; ліквідаційна вартість планується в розмірі 20 тис. грн.; очікуваний термін корисного використання – 6 років. За допомогою прямолінійного методу, методу залишкової вартості, прискореного зменшення залишкової вартості та кумулятивного методу розрахунку амортизаційних відрахувань визначити розмір амортизаційних відрахувань; суму зносу на кінець кожного календарного року; залишкову вартість обладнання на кінець кожного календарного року.

6. Первісна вартість офісного обладнання дорівнює 140 тис. грн.; ліквідаційна вартість планується у розмірі 9 тис. грн.; очікуваний термін корисного використання 10 років. Визначити розмір річних амортизаційних відрахувань, залишкову вартість на кінець кожного періоду методом зменшення залишкової вартості.

7. Первісна вартість обладнання дорівнює 190 тис. грн.; ліквідаційна вартість – 13 тис. грн.; очікуваний термін корисного використання – 8 років. Визначити розмір річних амортизаційних відрахувань використовуючи прямолінійний метод нарахування амортизації.

8. Первісна вартість обладнання дорівнює 650 тис. грн.; ліквідаційна вартість – 14 тис. грн.; мінімальний термін корисного використання – 5 років. Визначити розмір річних амортизаційних відрахувань, залишкову вартість на кінець кожного періоду методом прискореного зменшення залишкової вартості.

9. Первісна вартість основних виробничих засобів підприємства на початок року склала 3200 тис. грн. Протягом року було введено в дію обладнання на суму 715 тис. грн та виведено його з експлуатації на суму 120 тис. грн. Норма амортизації – 12 %. Визначте первісну вартість основних засобів на кінець року, суму амортизації за рік і залишкову вартість основних засобів на кінець року.

10. Первісна вартість обладнання дорівнює 480 тис. грн.; ліквідаційна вартість – 12 тис. грн. Термін корисного використання – 5 років. Визначити розмір річних амортизаційних відрахувань, залишкову вартість на кінець кожного періоду за допомогою кумулятивного методу.

11. Первісна вартість обладнання дорівнює 145 тис. грн.; ліквідаційна вартість – 10 тис. грн. Визначити розмір річних амортизаційних відрахувань за

допомогою кумулятивного методу, якщо вартість виробленої продукції склала по роках: 1-й рік – 420 тис. грн., 2-й рік – 370 тис. грн., 3 –й рік – 300 тис. грн., 4-й рік – 250 тис. грн.

12. Розрахуйте розмір амортизаційних відрахувань по основному парку устаткування в швейному цеху на основі методу зменшення залишкової вартості, якщо первісна вартість устаткування склала 1238 тис. грн., його ліквідаційна вартість – 12 тис грн. Корисний термін служби даного устаткування 7 років. Наведіть також графічну інтерпретацію даного методу.

13. Необхідно нарахувати амортизацію за допомогою кумулятивного методу на основне устаткування, якщо корисний термін його експлуатації складає 9 років. Первісна вартість устаткування 12686 тис. грн., ліквідаційна вартість устаткування 24 тис. грн. розв'язання представити аналітичним та графічним способом.

14. Визначити загальні показники ефективності використання основних засобів , якщо обсяг виробленої продукції за останній рік склав 4200 тис. грн., рівень виробничих витрат становить 1880 тис. грн. Середньорічна вартість основних засобів за цей період дорівнює 1250 тис. грн., середньооблікова чисельність працівників – 310 осіб.

15. Визначити фондвіддачу, фондомісткість, фондоозброєність праці та рентабельність основних засобів (табл. 6.2).

Таблиця 6.2

Показники діяльності підприємства

Показники	Значення
Річний обсяг випуску продукції, тис. грн.	10200
Вартість основних засобів на початок року, тис. грн.	4000
З 1.04 вводяться основні засоби на суму, тис. грн.	280
З 1.07 вводяться основні засоби на суму, тис. грн.	420
З 1.06 виведено з експлуатації основних засобів, тис. грн.	40
Середньорічна чисельність працівників, осіб	125
Витрати на виробництво продукції, тис. грн.	7920

16. Відповідно до наведених даних (табл.6.3), проаналізуйте рівень ефективності використання та озброєності основних засобів у динаміці.

Таблиця 6.3

Показники діяльності підприємства

Показники	Базисний рік	Звітний рік	Звітний у % до базисного року

Середньорічна вартість основних виробничих засобів, всього, тис. грн.	12250	12300	
Вартість реалізованої продукції, тис. грн.	48890	52045	
Прибуток від реалізації продукції, робіт та послуг в цілому по підприємству, тис. грн.	34223	36430	
Середньорічна чисельність працівників, осіб	198	201	

17. Визначити показники використання активної частини основних засобів, якщо підприємство працює за однозмінним графіком роботи, втрати робочого часу складають 4%, номінальна кількість робочих днів складала 248, фактично було відпрацьовано 246 дні. Обсяг реалізованої продукції, що був випущений підприємством склав 345 тис. од., при цьому річний технічно-обґрунтований випуск продукції (відповідно до паспортних даних) відповідає 270 тис. од.

18. Проаналізуйте динаміку показників ефективності використання основних виробничих засобів, якщо відомо, що рівень рентабельності виробництва продукції у звітному році склав 17%. В наступному році планується збільшити випуск товарної продукції на 6,5%, а витрати на виробництво скоротити на 0,5%. Обсяг товарної продукції у звітному році склав 25662 тис. грн.

Таблиця 6.4

Техніко-економічні показники діяльності підприємства

Показники	Звітний рік	Плановий рік
Основні виробничі засоби на початок року, тис. грн.	14650	
Вартість введених протягом року основних засобів, тис. грн.	750	198
Місяць надходження основних засобів	03	04
Вартість виведених з експлуатації основних засобів, тис. грн.	140	149
Місяць вибуття основних засобів	08	06
Середньооблікова чисельність працівників, осіб	420	432

19. Визначити середньорічну вартість (тис. грн) основних виробничих засобів у звітному році, якщо на підприємстві кількість працюючих становила 190 осіб, на кожну гривню основних виробничих засобів припадало 6,45 грн. виробленої продукції, а відношення фондоозброєності до фондомісткості становило 8:1.

20. Рух основних засобів підприємства характеризується даними (табл. 6.5). Визначити часткові показники використання основних засобів (коефіцієнт оновлення, коефіцієнт масштабності, коефіцієнт вибуття, темп росту, темп приросту).

Таблиця 6.5

Показники руху основних засобів

Групи основних засобів	Вартість на початок року, тис грн.	Введені протягом року, тис. грн.		Виведено протягом року, тис. грн.		Вартість на кінець року, тис грн.
		1.04	1.09	1.03	1.18	
Будівлі та споруди	2480	255	193	95	32	
Машини та обладнання	1625	278	30	72	124	
Транспортні засоби	1789	-	184	-	290	
Інструменти	121	36	-	18	-	
Інші	78	-	13	-	-	
Разом						

21. Основні засоби підприємства на початок року склали 3850 тис. грн. Розрахуйте коефіцієнти оновлення та вибуття, середньорічну вартість, вартість на кінець року, якщо протягом року відбулись зміни у складі основних засобів (табл. 6.6).

Таблиця 6.6

Показники руху основних засобів (тис. грн.)

Місяць	Введено в експлуатацію	Виведено з експлуатації
1.03	25	
1.04	140	
1.05	35	33
1.07	250	
1.08		9
1.09	120	
1.10	75	
1.12		17

22. Первісна вартість основних виробничих засобів – 660 тис. грн, нарахована за період експлуатації сума амортизаційних відрахувань – 102 тис. грн. Розрахуйте коефіцієнти зносу та придатності основних засобів.

23. Відповідно до даних наведених в таблиці 6.7 проаналізуйте рівень зношеності основних засобів на підприємстві.

Таблиця 6.7

Характеристики основних засобів

Показники	Базисний рік	Звітний рік	Звітний у % до базисного року
Первісна вартість, тис. грн.	780	668	
Витрати на проведення ремонтів, тис. грн.	145	340	
Сума зносу основних засобів, тис. грн.	129,6	126,7	
Приріст продуктивності праці, %	14	16	

24. На підприємстві встановлено 1500 одиниць верстатного устаткування. В одну зміну з них працювало 900 од., у дві – 450 од., у три – 150 од. Визначите коефіцієнт змінності й частку фактично працюючого устаткування в складі загального числа встановлених машин.

25. Плановий період роботи обладнання у консервному цеху становить 115 днів. Режим роботи 2 змінний, тривалістю 7,8 год. Продуктивність технологічної лінії становить 180 умовних банок консервованих огірків за годину. Ціна реалізації одиниці продукції склала 75 грн./ум. банку. Середньорічна вартість обладнання цеху становить 14250 тис. грн. Визначити фондвіддачу та коефіцієнт зняття продукції з одного метра квадратного виробничої площі, якщо загальна площа цеху становить 750 м².

26. Апарат за зміну повинен працювати 7,8 год. Фактично він працював 7,5 год. За кожну годину по нормі повинно оброблятися 4 деталі. Фактично за зміну на ньому було оброблено 36 деталей. Визначите коефіцієнт екстенсивного й інтенсивного завантаження апарата, а також загальний коефіцієнт його використання.

27. Визначте коефіцієнти екстенсивного, інтенсивного, інтегрального використання устаткування, а також резерв потужності за наведеними в таблиці 6.8 даними. Зробіть відповідні висновки і пояснення.

Таблиця 6.8

Вихідні дані

Показники	Базисний рік	Звітний рік
Обсяг виготовленої продукції, тис. грн.	12780	13320
Кількість машино-годин, відпрацьованих устаткуванням, год.	1600	1580

28. На початок року виробнича потужність підприємства становила 4800 од. З 1 лютого виведено обладнання виробничою потужністю 70 од., у червні – 130 од. З 1 березня ввели в експлуатацію потужність на 150 од, а в серпні – на 280 од. Визначити середньорічну потужність підприємства.

29. Визначити річний номінальний фонд робочого часу обладнання при сорокагодинному робочому тижні, восьмигодинній зміні. У поточному році планується 11 святкових днів та 105 вихідних, режим роботи підприємства – однозмінний, час скорочення робочої зміни у передсвяткові дні складає 5 год.

30. Розрахуйте ефективний фонд робочого часу для групи устаткування у кількості 20 од., якщо число святкових днів становить 11 днів, вихідних за планом – 105 днів. Прийнято на підприємстві 5-ти денний графік роботи в 2 зміни, тривалість якої становить 8 год. Протягом робочої зміни плануються

витрати на ремонт на рівні 1,5%, на налагодження – 0,5%, час скорочення робочої зміни в передсвяткові дні – 5 год.

31. Визначити коефіцієнт екстенсивного завантаження обладнання загальною кількістю 40 од. На підприємстві існує п'ятиденний графік роботи в 2 зміни, тривалість зміни 8 год. Планується протягом року 126 святкових та вихідних днів. Скорочення зміни в передвихідні дні становить 5 год. Встановлено, що протягом робочої зміни на налагодження та ремонт обладнання витрачалось в середньому 0,5 год. Крім цього 1 одиниця обладнання вийшла з ладу та потребує капітального ремонту.

32.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 7

Тема: Оборотний капітал підприємства

1. Поняття, склад і структура оборотних коштів підприємства, джерела їх формування.
2. Оборотні фонди та фонди обігу.
3. Особливості нормування оборотних коштів.
4. Оцінка ефективності використання оборотних коштів підприємства та напрямки її підвищення.

Ключові терміни та поняття: оборотні кошти, оборотні фонди, фонди обігу, виробничі запаси, засоби у витратах на виробництво, незавершене виробництво, напівфабрикати, витрати майбутніх періодів, готова продукція, грошові кошти і розрахунки, нормування оборотних коштів, норми витрат, нормативи, транспортний запас, підготовчий запас, поточний запас, страховий запас, коефіцієнт нарощування витрат, коефіцієнт оборотності, коефіцієнт закріплення, тривалість одного обороту, рентабельність оборотних коштів.

Проблемні питання:

1. Охарактеризуйте та порівняйте доцільність залучення різних джерел формування оборотного капіталу.
2. Опрацюйте питання щодо нестачі оборотних коштів і поповнення їх обсягу за умов кризової економічної ситуації на підприємствах.

Ситуаційні завдання:

1. Керуючись даними Державної служби статистики України проаналізуйте структуру оборотних коштів підприємств легкої промисловості.

Задачі:

1. Визначити середньорічні залишки оборотних коштів підприємства. Залишок нормованих оборотних коштів за місяцями подано в таблиці 7.1.

Таблиця 7.1

Залишки оборотних коштів підприємства

Місяць	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
На початок	660	670	790	700	890	840	860	920	950	960	880	920
На кінець	62	60	65	77	76	77	79	86	88	90	97	90

2. Визначте загальну квартальну потребу в матеріалах, поточний, страховий і складський запаси на основі таких даних підприємства: програма випуску виробів на квартал 1000 шт., норма витрат матеріалів на 1 виріб для сталі 70 кг, для міді – 6 кг і для бронзи – 10 кг. Сталь постачається через кожні

20 днів, мідь і бронза – один раз на місяць. Середній час затримок в постачаннях сталі – 5 днів, міді і бронзи – 10 днів. Для розрахунків необхідно прийняти середню кількість днів у місяці – 30, у кварталі – 90.

3. Виробнича програма підприємства – 700 тис. од. Вартість виробничих запасів на один виріб складають 89 грн. за нормою запасу 12 днів. Визначити норматив оборотних засобів у виробничих запасах.

4. Для забезпечення виробництва продукції обсягом 190 тис. од. необхідні оборотні засоби у виробничих запасах. Собівартість виробництва виробу – 140 грн. Витрати основних матеріалів на один виріб складають 65 грн. за нормою запасу 12 діб. Витрати допоміжних матеріалів на річний випуск продукції – 2250 тис. грн. за нормою – 40 днів, палива – 750 тис. грн. за нормою 30 днів, інших виробничих запасів – 300 тис. грн. та 60 днів. Визначити норматив оборотних коштів у виробничих запасах.

5. Мале підприємство випускає щорічно продукції на суму 1340 тис. грн. Розмір виробничих витрат становить 860 тис. грн., у тому числі сума витрат на матеріали – 529 тис. грн. Планом було передбачено зростання матеріальних витрат до 540 тис. грн. Визначити показники ефективності використання матеріальних ресурсів на підприємстві (матеріаловіддача, матеріалоємність, питома вага матеріалів, коефіцієнт використання матеріалів).

6. Визначте норматив оборотних коштів у виробничих запасах; у незавершеному виробництві; у залишках готової продукції на складі та сукупний норматив, якщо: обсяг товарної продукції – 3420 тис. грн., квартальна потреба в матеріалах – 580 тис. грн. Норми виробничого запасу: транспортного – 3 дн., підготовчого – 2 дн., поточного – 16 дн., резервний – 50% від поточного. Тривалість виробничого циклу становить 12 дн., коефіцієнт наростання витрат – 0,85, а норма запасу готової продукції на складі становить 3 дн.

7. Необхідно визначити плановий та фактичний коефіцієнт використання матеріалів для виробництва, а також резерви зростання обсягів виготовлення продукції за рахунок їх раціонального використання. При плануванні ступеня використання матеріалів на підприємстві нормувальники виходили з таких даних: норма витрат матеріалів на одну деталь складає 4,2 кг, при цьому чиста вага деталі 3,7 кг. Очікуваний фактичний випуск деталей за звітний рік має скласти 7300 шт., на виробництво яких буде використано 28790 кг матеріалів.

8. План виробництва продукції на підприємстві складає 1600 виробів. Собівартість виробництва одиниці продукції складає 245 грн. Тривалість виробничого циклу – 12 днів, коефіцієнт наростання витрат складає 0,55. Обчислити норматив оборотних засобів у незавершеному виробництві.

9. Визначте, яка сума оборотних коштів необхідна для забезпечення виробництва та реалізації продукції. Середньоденна потреба виробництва у виробничих запасах складає 7,5 тис. грн. при нормі запасу 7 діб. Середньодобовий випуск продукції на підприємстві за виробничою собівартістю вартує 150 тис. грн. при нормі запасу по готової продукції 5 діб. Витрати майбутніх періодів – 1200 тис. грн. Коефіцієнт наростання витрат у незавершеному виробництві – 0,7; тривалість виробничого циклу – 20 днів.

10. Вартість валової продукції підприємства за звітний рік склала 12120 тис. грн. Виробничі витрати на виготовлення продукції дорівнювали – 8610 тис. грн., середньорічна вартість оборотних коштів – 980 тис. грн. Визначити коефіцієнт оборотності оборотних коштів, коефіцієнт завантаження та тривалість одного обороту.

11. Як зміниться рентабельність оборотних коштів підприємства, якщо прибуток підприємства зросте на 15%, а середньорічна вартість оборотних коштів – на 8%?

12. Необхідно розрахувати економію оборотних коштів підприємства, якщо завдяки переходу на безперервний графік роботи тривалість одного обороту протягом року вдасться скоротити на 5 днів. Фактична тривалість обороту складає 20 днів, а обсяг реалізованої підприємством у поточному періоді продукції – 24 млн. грн.

13. Як зміниться коефіцієнт оборотності обігових коштів, якщо обсяги реалізації продукції зростуть на 15% при одночасному скороченні середньорічного залишку оборотних коштів на 2,5%? Розрахуйте відповідний індекс і поясніть отриманий результат.

14. Визначити економію оборотних коштів у плановому періоді. Норматив оборотних коштів звітнього року становив 640 тис. грн. Обсяг товарної продукції – 1050 тис. грн. Підприємство планує збільшити обсяги реалізації продукції на 10%, а тривалість обороту обертання коштів скоротити на 5 днів.

15. Обсяг реалізованої продукції на підприємстві у звітному році становив 1540 тис. грн., сума оборотних коштів при цьому – 1298 тис. грн. В плановому році планується збільшити обсяги реалізації продукції на 13%, при цьому збільшити коефіцієнт оборотності оборотних коштів на 20%. Визначити вартість оборотних коштів підприємства на плановий період.

16. Визначте тривалість одного обороту оборотних коштів підприємства в днях, якщо підприємство за звітний рік реалізувало продукції на суму 12 млн. грн. Середньорічний залишок оборотних коштів склав суму в 1,5 млн. грн. Як зміниться тривалість одного обороту оборотних коштів підприємства, якщо обсяг реалізації продукції збільшиться на 5%?

17. На підприємстві виготовляють два види виробів: А і В. За звітний період було випущено 2500 одиниць продукції А і 4700 одиниць продукції В. Ціни для реалізації виготовленої продукції склали відповідно 77,8 і 124,26 грн. за одиницю продукції кожного виду. На кінець року було реалізовано 96% продукції А і 75% продукції В. Залишок оборотних коштів на початок року склав суму 400 тис. грн., а на кінець року – 258 тис. грн. Визначте показники ефективності використання оборотних коштів.

18. Визначте, як зміниться тривалість одного обороту оборотних коштів підприємства, якщо коефіцієнт оборотності збільшиться з 5 до 6 оборотів продукції на рік?

19. Обсяг реалізованої продукції підприємства за рік склав 12648 тис. грн. з оборотними коштами в сумі 430 тис. грн. В результаті впровадження організаційно-технічних заходів тривалість одного обороту обігових коштів у плановому році може бути скорочена на 3 дні. Визначте коефіцієнт оборотності та тривалість одного обороту оборотних коштів за звітний та плановий роки, очікувану економію оборотних коштів за рахунок впровадження організаційно-технічних заходів.

20. Вартість товарної продукції підприємства за звітний рік склала 1230 тис. грн. Виробничі витрати на виготовлення продукції дорівнювали – 755 тис. грн., середньорічна вартість оборотних коштів – 425 тис. грн. Визначити коефіцієнт оборотності оборотних коштів, тривалість одного обороту і норму прибутку, якщо на підприємстві на 1 грн. основних засобів припадає 0,15 грн. оборотних коштів.

МОДУЛЬ 3. ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 8

Тема: Якість та конкурентоспроможність продукції

1. Поняття якості продукції. Показники якості.
2. Методи оцінки якості.
3. Конкурентоспроможність підприємств та продукції..

Ключові терміни та поняття: якість продукції, показники якості, показники технологічності, показники безпеки, показники надійності, показники екологічності, економічні показники, естетичні показники, патентно-правові показники, методи оцінки якості, корисний ефект, конкурентоспроможність підприємства, конкурентоспроможність продукції, стандартизація продукції, стандарт, сертифікація.

Проблемні питання:

1. Охарактеризуйте основні види технічного контролю якості на підприємствах України.
2. Міжнародні стандарти щодо виробництва продукції та надання послуг.
3. Аналітична оцінка технічного рівня та якості найважливіших видів продукції підприємств ключових галузей народного господарства України.

Ситуаційні завдання:

1. Узагальніть зарубіжний досвід в галузі управління якістю продукції і можливості його використання при створенні сертифікованих систем якості на підприємствах України.

Тестові завдання:

1. Сукупність властивостей продукції, які зумовлюють її придатність задовольняти певні потреби відповідно до її призначення – це:
  - а) ціна;
  - б) якість;
  - в) зовнішній вигляд;
  - г) кількість.
2. Показники, які характеризують корисний ефект від використання продукції за призначенням і обумовлюють сферу її використання – це:
  - а) показники призначення;
  - б) показники надійності;

- в) показники технологічності;
- г) екологічні показники.

3. Показники, які характеризують ефективність конструкторсько-технологічних рішень щодо забезпечення високої продуктивності праці при виготовленні та ремонті продукції – це:

- а) показники призначення;
- б) показники надійності;
- в) показники технологічності;
- г) екологічні показники.

4. Показники, які характеризують особливості продукції для безпеки покупцяі обслуговуючого персоналу, тобто забезпечення безпеки при монтажу, обслуговуванні, ремонті, зберіганні, транспортуванні, споживанні продукції – це:

- а) показники призначення;
- б) показники надійності;
- в) показники безпеки;
- г) екологічні показники.

5. Кількісна характеристика міри придатності того чи іншого виду продукції для задоволення конкретного попиту на неї – це:

- а) конкурентоспроможність;
- б) рівень якості продукції;
- в) ціна;
- г) обсяг виробництва.

6. Метод, який полягає в оцінюванні рівня якості продукції за допомогою стендових випробувань та контрольних вимірювань, а також лабораторного аналізу, називається:

- а) органолептичний;
- б) об'єктивний;
- в) диференційований;
- г) комплексний.

7. Метод, який полягає у визначенні узагальнюючого показника якості оцінюваного виробу, називається:

- а) органолептичний;
- б) об'єктивний;
- в) диференційований;
- г) комплексний.

8. Метод, при якому показники якості визначають вивчаючи попит фактичних або потенційних споживачів продукції за допомогою усних опитувань або спеціальних анкет, називається:

- а) органолептичний;
- б) об'єктивний;
- в) соціологічний;
- г) комплексний.

9. *Здатність продукції відповідати вимогам конкурентного ринку, запитам покупців порівняно з іншими аналогічними товарами, представленими на ринку – це:*

- а) якість продукції;
- б) ціна продукції;
- в) кількість продукції;
- г) конкурентоспроможність продукції.

10. *Фактори, на які підприємство впливати не може і в своїй політиці повинно сприймати їх як децю незмінне, називаються:*

- а) внутрішні;
- б) зовнішні;
- в) природні;
- г) штучні.

11. *Відсутність бажання у підприємства змінювати обсяги виробництва, переходити у інший стан – це:*

- а) стабільність;
- б) рівновага;
- в) спад;
- г) зростання.

12. *Основні характеристики товарів з точки зору споживачів – це:*

- а) консументні параметри;
- б) нормативні параметри;
- в) фактичні характеристики;
- г) якості.

13. *Нормотворча діяльність, яка знаходить найбільш раціональні норми, а потім закріплює їх у нормативних документах у вигляді стандарту, інструкцій, методик та вимог до розробки продукції – це:*

- а) сертифікація;
- б) технічний контроль;
- в) стандартизація;
- г) стандарт.

14. *Стандарти, які містять вимоги, що регулюють відносини між постачальником (розробником, виробником) і споживачем (замовником) продукції – це:*

- а) технічні умови і стандарти підприємства;

- б) галузеві стандарти;
- в) державні стандарти;
- г) стандарти науково-технічних та інженерних товариств і спілок.

15. Сукупність дій та процедур з метою підтвердження (за допомогою сертифікату відповідності або знака відповідності) того, що продукція (товар чи послуга) відповідає обов'язковим вимогам норм і стандартів, що діють в Україні – це:

- а) сертифікація;
- б) технічний контроль;
- в) стандартизація;
- г) стандарт.

Задачі:

1. Виробниче підприємство планує підвищити якість продукції. Прибуток від реалізації одиниці продукції складає 3250 грн., замість 2278 грн. – у базовому виробі. Питомі додаткові капітальні вкладення, пов'язані з підвищенням якості продукції дорівнюють 6400 грн. Обчислити річний економічний ефект від виробництва продукції підвищеної якості та термін окупності додаткових витрат на підвищення якості продукції.

2. ТОВ «Дружба Нова» здає 150 тон зерна на пункт зберігання з фактичною вологістю 11%, а засміченість бур'янами складає 3%. Базисна кондиція цих показників складає відповідно 10% та 2%. Визначить залікову масу та коефіцієнт заліковості зерна.

3. Підприємством передбачається впровадження оновленої продукції з вищими показниками порівняно з базовою моделлю. Впровадження нововведень потребує додаткових капітальних вкладень на суму 5500 тис. грн. Це дозволить випускати 450 тис. од. продукції. Валові витрати на виробництво продукції становлять 48 тис. грн., а відпускна ціна збільшиться на 15% порівняно з базовою. Собівартість базової моделі складає 39 тис. грн., ціна реалізації – 46 тис. грн. Обчислити термін окупності та коефіцієнт економічної ефективності при впровадженні у виробництво продукції вищої якості.

4. Заготівельне підприємство реалізувало яблука переробному підприємству – вищого сорту 10 тис. т, першого – 8 тис. т, несортні – 3 т. Визначить коефіцієнт сортності продукції.

5. Підприємство реалізувало ожину обсягом 1250 ц., у тому числі 50% – елітна ягода, 30% – першого сорту, а інше – другого сорту. Визначить коефіцієнт сортності та суму коштів від продажу продукції, якщо ціна реалізації 1 ц вищого сорту складатиме 8000 грн./ц.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 9

Тема: Виробнича програма підприємства

1. Сутність та завдання виробничої програми.
2. Поняття номенклатури та асортименту.
3. Етапи розробки виробничої програми.

Ключові терміни та поняття: асортимент, номенклатура, випуск продукції, виробнича програма, збут продукції, контракт, товарна продукція, валова продукція, залишки нереалізованої продукції, готова продукція.

Проблемні питання:

1. Які основні елементи закладаються у формування виробничої програми підприємства?
2. У чому полягають особливості визначення виробничої програми підприємств різних форм власності?

Ситуаційні завдання:

1. Охарактеризуйте методику визначення показників виробничої програми на прикладі конкретного суб'єкта господарювання.

Тестові завдання:

1. Система завдань з виробництва і доставки продукції споживачам відповідно до номенклатури, асортименту, належної якості і в встановлені терміни згідно з договорами поставок – це:

- а) виробнича програма;
- б) обсяг виробництва;
- в) план збуту продукції;
- г) вірна відповідь відсутня.

2. До основних елементів виробничої програми відносять:

- а) угоди, державний контракт, державне замовлення, портфель замовлень, обсяг власних потреб;
- б) державний контракт, державне замовлення, портфель замовлень, обсяг власних потреб;
- в) угоди, державний контракт, державне замовлення, портфель замовлень,
- г) державний контракт, державне замовлення, портфель замовлень, обсяг власних потреб.

3. Засіб забезпечення потреб споживачів, що фінансуються за рахунок Державного бюджету, та поновлення державного резерву – це:

- а) державний контракт;
- б) угода;
- в) портфель замовлень;
- г) державні замовлення.

4. Засіб стимулювання збільшення виробництва у пріоритетних галузях, впровадження нових технологій, випуску дефіцитних видів продукції, державної підтримки важливих наукових досліджень – це:

- а) державне замовлення;
- б) портфель замовлень;
- в) угода;
- г) державний контракт.

5. Частина продукції підприємства, яка споживається безпосередньо самим підприємством – це:

- а) обсяг власних потреб;
- б) державний контракт;
- в) портфель замовлень;
- г) номенклатура підприємства.

6. Обсяг продукції, який формується на основі контрактів між підприємствами-виробниками і підприємствами-споживачами та відображає його постійні прямі господарські зв'язки – це:

- а) портфель замовлень;
- б) асортимент потреб;
- в) обсяг власних потреб;
- г) державний контракт.

7. Перелік назв окремих видів продукції – це:

- а) номенклатура;
- б) асортимент;
- в) портфель продукції;
- г) вірна відповідь відсутня.

8. Виробнича програма розробляється в показниках:

- а) натуральних і вартісних;
- б) натуральних;
- в) вартісних;
- г) трудових.

9. Продукція, яка виготовлена в плановому або попередньому періодах, що відповідає стандартам, технічним умовам, упакована і підготовлена до

реалізації – це:

- а) товарна;
- б) валова;
- в) реалізована;
- г) чиста.

10. Вся продукція у вартісному виразі, незалежно від ступеня її готовності –це:

- а) валова;
- б) реалізована;
- в) чиста;
- г) товарна.

11. Кількість продукції підприємства, яка використовується всередині його для подальшої переробки – це:

- а) внутрішньогосподарський оборот;
- б) валовий оборот підприємства;
- в) товарний оборот підприємства;
- г) вірна відповідь відсутня.

12. Вартість усіх готових виробів, що були поставлені покупцям і оплачені ними, та вартість інших виконаних робіт, які входять в товарну продукцію – це продукція:

- а) реалізована;
- б) чиста;
- в) товарна;
- г) валова.

13. Валова продукція може вимірюватись в :

- а) в порівняльних та поточних цінах;
- б) порівняльних цінах;
- в) в поточних, або діючих цінах;
- г) всі відповіді вірні.

Задачі:

1. Визначити рівень виконання виробничої програми підприємством за обсягом виробництва, якщо у звітному році було заплановано виробництво продукції на рівні 440 тис. т залізобетонних виробів, а фактично вироблено – 440 тис. т.

2. Визначте товарну продукцію машинобудівного підприємства, якщо обсяг випуску готової продукції складає: виріб К – 5600 тис. од; виріб L-3200 тис. од. Оптова ціна виробу К складає 320 грн./од, виробу L – 610 грн./од. Крім того, транспортний цех підприємства надає послуги на сторону в розмірі 145

тис. грн., вартість виготовлених поковок, які реалізуються на сторону складає 160 тис.грн.

3. Розрахуйте обсяг валової й товарної продукції виробничого підприємства, якщо обсяг виробництва виробів складає 1125 тис. од. за ціною 78 грн./од. Розмір залишків готової продукції на складі на початок звітнього року становив 560 тис. грн., на кінець року – 112 тис. грн. Залишки незавершеного виробництва даного виробу на початок року склали 43 тис. грн., на кінець періоду – 17 тис. грн.

4. У плановому році підприємство повинно виготовити основної продукції для реалізації на суму 2140 тис. грн. Крім цього, заплановано надати послуги промислового характеру на суму 136 тис. грн., а також виготовити напівфабрикатів на суму 1260 тис. грн., з яких буде використано у власному виробництві на суму 1250 тис. грн. Незавершене виробництво на кінець року збільшилось в порівнянні з початком року на 126 тис. грн. На початок року залишки готової продукції на складі склали 510 тис. грн., на кінець року – 465 тис. грн. За наведеними характеристиками виробництва необхідно визначити обсяг товарної, валової та реалізованої продукції.

5. За планом підприємства на рік основна продукція для реалізації складає суму 33600 тис. грн. Крім того, заплановано надати послуги промислового характеру на сторону на суму 166 тис. грн. Напівфабрикатів виготовлено на суму 1530 тис. грн., з них використовується у власному виробництві – на 970 тис. грн. Залишки готової продукції на складі і товари відвантажені, але ще не оплачені покупцем, на початок року склали суму 1340 тис. грн., на кінець року – 1320 тис. грн. Незавершене виробництво на кінець року збільшиться в порівнянні з початком року на 256 тис. грн. За наведеними характеристиками виробництва необхідно визначити обсяг товарної, валової та реалізованої продукції.

6. Визначити показники виробничої програми підприємства у грошовому виразі на основі даних, що наведено у таблиці 9.1.

Таблиця 9.1

Вихідні дані

Вид продукції	Обсяг випуску, т	Ціна одиниці, грн.	Залишки незавершеного виробництва, тис. грн.		Залишки готової продукції на складі, тис. грн.	
			На початок року	На кінець року	На початок року	На кінець року
Фарба	250	4700	145,3	22,6	231,4	13,9
Лак	320	18900	342,1	310,3	23,7	56,3
Клей	180	7200	12,9	-	13,8	24,9
Розчинник	215	4500	222,3	212,5	450,7	11,3

МОДУЛЬ 4 РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 10

Тема: Витрати підприємства

1. Поняття витрат. Класифікація витрат.
2. Особливості калькуляції собівартості продукції на підприємстві.
3. Поняття цін, їх види, функції, методи ціноутворення.
4. Визначення беззбиткового обсягу виробництва.

Ключові терміни та поняття: витрати звітного періоду, елементи витрат, постійні витрати, змінні витрати, прямі витрати, непрямі витрати, одноелементні витрати, комплексні витрати, витрати періоду, кошторис витрат, об'єкт витрат, статті калькуляції, собівартість продукції, виробнича собівартість продукції (робіт, послуг), повна собівартість, собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг), прямі матеріальні витрати, прямі витрати на оплату праці, загальновиробничі витрати, адміністративні витрати, витрати на збут, калькуляція собівартості, метод поглинених витрат, метод прямих витрат, ціна, ціноутворення, стратегія ціноутворення.

Проблемні питання:

1. Проаналізуйте чинну нормативно-правову базу, що регулює питання стосовно витрат підприємства.
2. У чому полягають переваги та недоліки різних методів калькулювання.
3. Які бази розподілу непрямих витрат доцільно обирати для різних виробництв. Наведіть приклади.
4. Сутність та значення розрахунку «точки беззбитковості». Проілюструйте методику побудови графіку беззбитковості.

Ситуаційні завдання:

1. Порівняйте системи обліку витрат стандарт-костинг та директ кост.
2. Опрацюйте вибір стратегії ціноутворення для новоствореного підприємств харчової промисловості яке випускає кондитерську продукцію.

Задачі:

1. Підприємство виготовляє та реалізує три види комплектів постільної білизни в таких обсягах:– 200 тис. шт., – 50 тис. шт., “Зоря” – 2 тис. шт. Собівартість виготовлення одного комплекту становить: “Ірина” – 565 грн., “Затишок” – 258 грн., “Зоря” – 1046 грн. Обчислити річну собівартість товарної продукції підприємства.

2. Фактичний випуск продукції на підприємстві складає 800 тис. од. Витрати на сировину склали 910,3 тис. грн., на оплату праці працівникам, зайнятих виробництвом продукції – 528,45 тис. грн., загальновиробничі – 196,9 тис. грн., сума амортизаційних відрахувань складає 82,9 тис. грн. Визначити виробничі витрати на виготовлення продукції та виробничу собівартість одиниці продукції.

3. На виробництво виробу в плановому році передбачені такі витрати (грн.): сировина і матеріали – 786,5; основна і додаткова заробітна плата виробничих робітників з ЄСВ 345,8; загальновиробничі витрати – 135,7; позавиробничі витрати – 1,5% до виробничої собівартості. Визначте виробничу та повну собівартість виробу на плановий рік.

4. Визначити витрати на виробництво продукції обсягом 3 млн. од., виробничу та повну собівартість. При виробництві одиниці продукції підприємство витратило на сировину 64,5 грн., матеріали – 93,7 грн., електроенергію – 78,8 грн., оплату праці працівникам з ЄСВ – 76,7 грн. Витрати на утримання та експлуатацію обладнання становлять 356 тис. грн., сума загальновиробничих витрат – 312 тис. грн., витрати пов'язані з реалізацією продукції – 401 тис. грн.

5. Виробнича собівартість товарної продукції на плановий рік по підприємству складає 62000 тис грн. Позавиробничі витрати передбачаються в сумі 8120 тис грн. На виробництво експериментального виробу планують такі витрати (грн.): сировина і матеріали 620; основна і додаткова заробітна плата виробничих робітників з ЄСВ – 122; витрати на утримання та експлуатацію устаткування – 123; загальновиробничі витрати – 260.

На основі наведених даних виробництва на плановий рік необхідно визначити виробничу та повну собівартість виробу.

6. Товарна продукція підприємства в плановому році складає 1505 тис. грн., її повна собівартість 1045 тис. грн. Витрати на 1 грн. товарної продукції за звітний рік очікуються в розмірі 89,88 коп. Визначте рівень витрат на 1 грн. товарної продукції підприємства в плановому році та зміну (у %) у порівнянні зі звітним роком.

7. Визначте фактичний і плановий рівень витрат на 1 грн. товарної продукції, а також процент їх зміни, якщо план випуску продукції А склав 1200 тон на рік, а продукції Б – 1500 тон на рік при собівартості продукції А 15 тис грн. за тонну, а продукції Б – 8 тис. грн. за тонну. В звітному році випуск продукції збільшиться на 20%, а її собівартість зменшиться на 6%. Оптова ціна продукції А – 18 тис. грн. за тонну, а продукції Б – 10,3 тис. грн. за тонну.

8. На виготовлення одиниці продукції підприємство витрачає 2 кг матеріалів вартістю 140 грн./кг, відходи виробництва складають 4%, вартість відходів – 60 грн. Витрати на технологічне паливо в розрахунку на одиницю

продукції становлять 132 грн. Робітник, зайнятий на виробництві продукції має 4 розряд. Додаткова оплата праці нараховується у розмірі 12%, єдиний соціальний внесок складає 22%. Трудомісткість продукції – 2,2 нормо-години. Витрати на утримання та експлуатацію устаткування складають 54 грн. в розрахунку на одиницю виробу. Загальновиробничі витрати нараховуються у розмірі 22%. Визначити виробничу собівартість продукції.

9. На підприємстві було виготовлено 1200 тис од. продукції. В плановому періоді планується збільшити обсяг виробництва на 6%. Змінні витрати звітного року становили 880 тис. од., а сума постійних витрат – 580 тис. грн. Визначити рівень витрат на виробництво та виробничу собівартість виробу за звітний і плановий період.

10. Сумарні накладні витрати швейного цеху за звітний період становили 860 тис. грн. За наведеними в таблиці 10.1 даними про прямі витрати на оплату праці основних робітників, що зайняті на виробництві продукції, необхідно розподілити накладні витрати за видами продукції використовуючи коефіцієнт розподілу витрат. За базу розподілу прийняти прямі витрати на оплату праці.

Таблиця 10.1

Вихідні дані

Вид продукції	Витрати на оплату праці, тис. грн.
Спідниця жіноча	250
Жакет підлітковий	190
Сукня літня	125
Штани спортивні чоловічі	80

11. Сформувані планову калькуляцію одиниці продукції, якщо річна виробнича програма складає 25 тис. виробів. На початок року балансова вартість основних виробничих засобів складає 1750 тис. грн. Прямі матеріальні витрати на одиницю продукції дорівнюють 65 грн. Основна заробітна плата виробничих робітників складатиме 78 грн., додаткова заробітна плата – 12% від основної, ЄСВ – 22%. Витрати на експлуатацію і утримання устаткування очікуються у розмірі 9 % балансової вартості устаткування та обладнання. Загальновиробничі витрати – 25% загальної суми прямих витрат на виробництво продукції.

12. Визначити виробничу та повну собівартість одиниці продукції, якщо розмір виробничої програми становить 670 тис. од. Витрати на одиницю продукції: сировина – 78,5 грн., матеріали – 35,2 грн., електроенергія – 40,2 грн., оплата праці основних працівників – 48,3 грн., ЄСВ 22%. Амортизація устаткування та обладнання, що використовують при виробництві продукції складає 324 тис. грн. Сума загальновиробничих витрат дорівнює 232 тис. грн. Інші витрати, що включають до виробничої собівартості – 68 тис. грн. Комерційні витрати складають 140 тис. грн.

13. Складіть кошторис витрат на виробництво продукції за наступними даними:

- плановий річний обсяг випуску – 240 тис. од.;
- балансова вартість робочих машин та устаткування – 1040 тис. грн.;
- норма нарахування амортизації машин і устаткування становить 15% від їх балансової вартості;
- основна заробітна плата основних виробничих робітників – 102 грн.;
- додаткова заробітна плата – 12% від основної;
- ЄСВ – 22%;
- загальновиробничі витрати становлять 33% від прямих витрат на виробництво продукції.

Витрати на матеріали наведено у таблиці 10.2.

Таблиця 10.2

Дані про витрати матеріалів на виробництво продукції

Витрати матеріалів	Ціна, грн./од.	Вартість, грн.
Деревина, м ³ – 0,3	710	
Клей, кг – 0,8	340	
Лак, літр – 1,1	559	
Тара, шт. – 1	30	
Пакувальний матеріал (плівка), кг – 0,2	200	

14. На основі даних наведених в таблиці 10.3 проаналізуйте структуру витрат підприємства; прямі та непрямі витрати, постійні та змінні витрати, виробничу та повну собівартість продукції. Встановити загальну суму витрат, якщо обсяг виробництва планується у розмірі 500 од.

Таблиця 10.3

Вихідні дані

Показники	Значення
Матеріали, грн./од.	215
Сировина, грн./од.	175
Покупні комплектуючі,	310
Паливо та енергія на технологічні цілі	95
Основна заробітна плата основних виробничих робітників-відрядників, грн.	140
Додаткова заробітна плата, %	12
ЄСВ	22
Витрати на утримання та експлуатацію обладнання (за рік), тис. грн.	78
Загальновиробничі витрати, %	22
Витрати на оренду приміщення (за місяць), грн.	12000
Витрати на рекламу, грн.	7000
Витрати на збут, %	7

15. Визначте за даними таблиці 10.4 який з видів продукції є доцільно вигіднішим для підприємства з точки зору витратності. При розв'язанні даного

завдання керуйтеся показниками виробничої та повної собівартості продукції, величиною витрат на одиницю продукції, значенням обсягу виручки від реалізації.

Таблиця 10.4

Варіанти виробництва продукції

Показники	Продукція 1	Продукція 2
Виготовлено тис. од.	400	510
Виробничі витрати, тис. грн.	1010	1200
Реалізовано продукції, тис. од	390	500
Витрати на виробництво і реалізацію продукції, грн.	1450	1590
Ціна реалізації, грн./од	1710	1670

16. Обчисліть оптову ціну, ціну реалізації та роздрібну ціну виробу А, якщо прибуток від реалізації виробу складає 56 грн., собівартість реалізованої продукції – 40 грн., ставка податку на додану вартість відповідно до норм чинного законодавства 20%, акцизний збір складає 25%, а торговельна націнка – 45%.

17. Собівартість виробу – 600 грн., рентабельність – 50%, роздрібна ціна 1250 грн., торговельна надбавка 15% до ціни виробника, ПДВ – 20%. Визначити яку націнку встановив посередник.

18. Кондитерський цех виробляє торти. Вартість отриманих сировини і матеріалів, з яких вже сплачений акцизний збір і які використовуються у виробництві тортів, – 23 ум. од. на 1 кг продукції. Витрати на оплату праці працівників – 3 ум. од. на 1 кг, інші витрати – 2 ум. од. на 1 кг. Підприємство планує отримати прибуток 2,2 ум. од. на 1 кг тортів. Розрахувати відпускну ціну тарту, середня вага якого складає 1,1 кг.

19. Собівартість ювелірного виробу – 1200 грн., рентабельність – 25%, ставка акцизного збору – 35%, ПДВ – 20%, націнка посередника – 12% ціни виробника, а торговельна надбавка – 30% ціни посередника. Визначити роздрібну ціну ювелірного виробу.

20. У I кварталі поточного року питомі змінні витрати на виріб склали 95 грн., ціна одиниці продукції 125 грн., загальні постійні витрати 1000 тис. грн. У II кварталі ціни на сировину зросли на 10%, що призвело до зростання змінних витрат також на 10%. Визначте, як зміна ціни на сировину вплине на беззбитковий обсяг виробництва продукції. Проілюструйте розв'язок графічно.

21. Діяльність новоствореного підприємства характеризується рядом показників, а саме:

- постійні витрати – 100 тис. грн.;
- собівартість одиниці продукції – 35 грн.;
- ціна одиниці продукції – 50 грн.;

- виручка від реалізації – 90 тис. грн.;
- бонус від продажів – 5 тис. грн.

За наведеними даними визначити обсяг беззбиткової діяльності для підприємства у натуральних одиницях та грошовому вимірі та проілюструвати розрахунки графічно.

22. Постійні витрати підприємства на виготовлення продукції за попередніми оцінками склали суму в 512 тис. грн., їх орієнтовна частка в сумі сукупних виробничих витрат складає 32%. Пробний обсяг виробництва нової продукції має скласти 1 млн. одиниць. Ціноутворення на продукцію, виготовлену підприємством, здійснюється за моделлю «середні витрати плюс прибуток» з урахуванням податку на додану вартість (ПДВ). Ціна одиниці найближчого на ринку аналогу у конкурента, який складає гідну конкуренцію виготовленому новому товару, знаходиться на рівні 2,5 грн. Визначте доцільність виробництва нової продукції, а також критичний та ефективний обсяги її виробництва підприємством, якщо норма прибутковості її виробництва закладена на рівні 15%.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 11

Тема: Фінансово-економічні результати господарювання

1. Дохід підприємства та джерела його формування.
2. Прибуток як основний показник фінансових результатів діяльності підприємства.
3. Функції та види прибутку.
4. Рентабельність як відносний показник ефективності діяльності підприємства.
5. Класифікація чинників зростання ефективності виробництва.

Ключові терміни та поняття: дохід від основної діяльності, дохід від участі у капіталі, виручка від реалізації, інші фінансові доходи, прибуток, валовий прибуток, прибуток від звичайної діяльності, чистий прибуток, економічний прибуток, функції прибутку, розподіл прибутку, валовий дохід, валові витрати, фінансування, фінансові плани, рентабельність, види рентабельності.

Проблемні питання:

1. Як унормовано у податковому кодексі питання формування, розподілу та оподаткування прибутку підприємств?

Ситуаційні завдання:

1. Проаналізувати етапи формування доходу підприємства користуючись інформацією щодо діяльності реального господарюючого суб'єкта.
2. Зобразити схематично формування та розподіл прибутку підприємства.

Задачі:

1. Повна собівартість продукції становить 544 тис. грн., виробнича – 439 тис. грн., виручка від реалізації продукції – 765 тис. грн. Розрахувати прибуток, рівень рентабельності виробництва та витрати на реалізацію продукції.
2. Підприємство реалізувало 12000 т джему. Виробнича собівартість 1 т джему – 13456 грн., витрати на збут – 139,45 грн./т. Ціна реалізації 1 т джему 15655,45 грн. Визначити виручку від реалізації продукції, прибуток і рівень рентабельності.
3. Виробнича програма підприємства представлена у таблиці 11.1. заключено договори на здачу майна в оренду на суму 180000 грн., доходи від реалізації цінних паперів – 42300 грн., сума податку на прибуток – 19%. Відрахування від прибутку в резервний фонд – 20%, фонд споживання – 50%, фонд накопичення – 30%. Визначити чистий прибуток підприємства та

розподілити його за фондами. Розрахувати рентабельність виробництва, рентабельність кожного виду продукції.

Таблиця 11.1

Виробнича програма підприємства

Виріб	Кількість, тис.шт.	Собівартість одиниці продукції, грн.	Ціна одиниці продукції, грн.
Сукня вовняна	7,5	1576	1980
Жакет лляний	20	765	1050
Брюки спортивні	95	510	699
Блузка шовкова	64	870	945

4. Для виготовлення 1 літру напою необхідно витратити 52,5 грн. сировини, затрати праці становлять 18,6 грн. на 1 л., ціна реалізації 110,5 грн. Річна сума амортизації складає 567 тис. грн. Обсяг виробництва 1300 тис. л., постійні витрати – 990 тис. грн. Визначити змінні витрати на одиницю продукції; річні сукупні витрати, виручку від реалізації, прибуток. Розрахувати точку беззбитковості та побудувати графік.

5. Визначити оптову ціну, прибуток та рентабельність продукції. Виробнича програма підприємства складає 320 тис. од. Сума змінних витрат складає 1500 тис. грн., величина постійних витрат – 680 тис. грн. Комерційні витрати – 3%, а запланований рівень прибутку – 10,5 грн./од.

6. Виручка від реалізації продукції за відпускними цінами підприємства складає 65780 тис. грн., собівартість реалізованої продукції – 41980 тис. грн. Прибуток від іншої операційної діяльності – 135,5 тис. грн. Дохід від іншої звичайної діяльності – 73 тис. грн., витрати від іншої звичайної діяльності – 54 тис. грн., погашення кредиту – 22 тис. грн. Визначити прибуток від звичайної діяльності та чистий прибуток підприємства, якщо ставка оподаткування прибутку становить 18%.

7. Проаналізувати утворення прибутку на кожному з трьох підприємств, що випускають однотипну продукцію, якщо собівартість виробу становить на підприємстві А – 580 грн./од., Б – 653 грн./од, В – 320 грн./од. Річний обсяг виробництва продукції становить відповідно 2500 од., 9200 од., 4100 од. Нормативна рентабельність однотипного виробу складає 13%.

8. Відомі наступні дані про фінансово-економічну діяльність підприємства:

- випуск продукції становив 350 тис. грн.;
- собівартість реалізованої продукції – 200 тис. грн.;
- залишки готової продукції на складах – 128 тис. грн.;
- реалізація продукції підсобного квіткового господарства – 155 тис. грн.;

- одержано грошових коштів у вигляді штрафів на суму 24,1 тис. грн.;
- сплачено відсотків за банківські кредити – 14,8 тис. грн.;
- погашено заборгованості за енергоносії – 38,3 тис. грн.;
- податок на прибуток становить 18%.

Визначити розмір чистого прибутку підприємства, величину фонду споживання і фонду накопичення підприємства, якщо вони формуються у співвідношенні 4:1,5.

9. Матеріальні витрати для виробництва і реалізації продукції в сумі 7283 тис. грн. складають 80% загальної суми виробничих витрат. За підзвітний період підприємством було виготовлено товарної продукції на суму 12412 тис. грн., а реалізовано 94% від суми товарної продукції. Середньорічна вартість основних засобів підприємства складає 13376 тис. грн., нематеріальних активів – 425 тис. грн., а оборотних коштів – 3048 тис. грн. Визначте ефективність діяльності підприємства за показниками чистого прибутку, рентабельності випуску продукції та рентабельності підприємства. Підприємство є платником податку на додану вартість (ПДВ) за ставкою 20%, а також податку з прибутків за ставкою 18%. Визначте, як зміниться ситуація, якщо обсяги товарної продукції зростуть на 2,5%, а обсяги реалізації продукції збільшаться на 10% від вказаного рівня вартісних показників? Обчисліть вказані показники і наведіть пояснення.

10. Планова повна собівартість одиниці виробу складає 769,57 грн., оптова ціна підприємства на неї 1123,97 грн. Визначте рентабельність виробу. Як зміниться рентабельність продукції, якщо собівартість її виробництва зросте на 3,5%, а оптова ціна – на 4%?

11. Балансовий прибуток за планом на рік складає 6840 тис. грн. Вартість виробничих основних засобів на початок планового року – 15980 тис. грн. Протягом року заплановано введення в дію основних виробничих засобів: у березні – вартістю 540 тис. грн., у серпні вартістю 360 тис. грн. Вибувають основні засоби в червні – вартістю 380 тис. грн. Середньорічна вартість нормованих оборотних коштів – 9738 тис. грн. Визначте рентабельність виробничих фондів підприємства.

12. Визначте прибуток від реалізації товарної продукції на плановий рік за наступними даними:

- залишки готової продукції на складах і товарів відвантажених, але не оплачених на початок планового року: за оптовими цінами підприємства 630 тис. грн., за виробничою собівартістю – 510 тис. грн.;
- випуск товарної продукції в плановому році передбачений на наступному рівні: за оптовими цінами підприємства – 47350 тис. грн., за повною собівартістю – 38600 тис. грн.;
- залишки готової продукції на складах і товарів відвантажених, але не оплачених на кінець планового року: за оптовими цінами підприємства – 590

тис. грн.; за повною собівартістю – 470 тис. грн.

13. Розрахувати показники рентабельності діяльності підприємства за асортиментом продукції і в цілому. Вихідні дані наведено у таблиці 11.2

Таблиця 11.2

Вихідні дані

Виріб	Річний обсяг реалізації, т	Повна собівартість виробу, грн.	Ціна реалізації, грн.	Вага виробу, кг
1	15	120	155	0,8
2	30	155	212	1,1
3	40	210	275	0,4
4	55	75	89	0,1

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 12

Тема: Оцінка ефективності діяльності суб'єктів господарювання

1. Характеристика та види ефективності діяльності підприємства.
2. Система критеріїв та показників ефективності діяльності.
3. Розрахунок ефективності використання ресурсів та факторів виробництва.
4. Оцінювання рівня конкурентоспроможності підприємства. Шляхи підвищення конкурентоспроможності господарюючих суб'єктів.

Ключові терміни та поняття: ефект, ефективність, економічна ефективність, соціальна ефективність, екологічна ефективність, критерій, загальні показники, рентабельність.

Проблемні питання:

1. Як визначаються критерії та принципи формування показників ефективності?
2. Як за сучасних умов варто вишукувати резерви для підвищення ефективності діяльності господарюючих суб'єктів?

Ситуаційні завдання:

1. Розробіть схему мобілізації ресурсів підприємства та підвищення якості продукції.

Тестові завдання:

1. *Ефективність діяльності підприємства це:*
  - а) співставлення результату чи ефекту діяльності підприємства з витраченими для його отримання ресурсами;
  - б) співставлення отриманих внаслідок витрачання ресурсів результатів;
  - в) співставлення отриманих у результаті використання основних засобів результатів звитраченими матеріальними ресурсами;
  - г) співставлення отриманих у результаті використання матеріальних ресурсів результатів з витраченими матеріальними ресурсами.
2. *Економію суспільно необхідного часу на виробництво та споживання товарів і послуг характеризує:*
  - а) економічна ефективність;
  - б) екологічна ефективність;
  - в) науко-технічна ефективність;
  - г) соціальна ефективність.

3. Збільшення кількості нових робочих місць, рівня зайнятості людей, поліпшення умов праці та побуту, підвищення рівня та комфортності життя характеризує:

- а) соціальна ефективність;
- б) економічна ефективність;
- в) екологічна ефективність;
- г) науко-технічна ефективність.

4. Внутрішня ефективність діяльності підприємства це:

- а) ефективність використання внутрішніх можливостей підприємства, його внутрішніх ресурсів;
- б) ефективність використання зовнішніх можливостей підприємства, що забезпечуються факторами зовнішнього середовища;
- в) повнота задоволення потреб споживачів порівняно з альтернативними способами їх задоволення;
- г) всі відповіді вірні.

5. Можливості досягнення більш ефективної діяльності підприємства в результаті забезпечення належної дії факторів, що дають змогу раціональніше використовувати наявні ресурси та організаційно – інноваційний потенціал – це резерви підвищення:

- а) ефективності функціонування підприємства;
- б) ефективності використання трудових ресурсів;
- в) ефективності використання матеріальних ресурсів;
- г) ефективності використання інвестиційних ресурсів.

6. Резерви поліпшення використання основних і оборотних виробничих фондів, а також резерви ефективнішого використання трудових ресурсів відносять до:

- а) ресурсних резервів підприємств;
- б) напрямків використання організаційно-технологічних резервів;
- в) напрямків підвищення якості продукції;
- г) вірна відповідь відсутня.

7. Застосування технологічних систем, які забезпечують безвідходне та ресурсоекономне виробництво, підвищення рівня комплексності механізації та автоматизації процесів на засадах застосування систем машин і технологічних ліній, впровадження технологічних процесів з використанням засобів мікроелектроніки відносять до резервів:

- а) напрямків використання організаційно-технологічних резервів;
- б) напрямків підвищення якості продукції;
- в) ресурсних резервів підприємств;
- г) всі відповіді вірні.

8. Проведення більш результативної роботи по забезпеченню якості на стадії проектування продукції, забезпечення більш високої якості продукції на стадіях постачання, виготовлення та реалізації продукції, забезпечення сертифікації продукції підприємства відносять до резервів:

- а) напрямків підвищення якості продукції;
- б) ресурсних резервів підприємств;
- в) напрямків використання організаційно-технологічних резервів;
- г) всі відповіді вірні.

9. До резервів поліпшення основних узагальнюючих результатів діяльності підприємства відносять:

- а) резерви зростання прибутку;
- б) резерви підвищення рентабельності вкладеного капіталу і рентабельності виробництва;
- в) нові технології, поява нового сегменту ринку, зміна вартості ресурсів підприємства;
- г) всі відповіді вірні.

Задачі:

1. Визначити мінімальний обсяг реалізованої продукції, який забезпечує початок дохідності (беззбитковий обсяг), якщо відомо, що виручка від реалізації продукції складає 19750 тис. грн., собівартість продукції – 16380 тис. грн., у тому числі: умовно-постійні витрати – 3460 тис. грн., умовно-змінні витрати – 12920 тис. грн.

2. Підприємство має намір виготовлювати нову продукцію за ціною 15,97 грн. за одиницю. Річна сума умовно-постійних витрат підприємства складає 9,9 тис. грн. Рівень змінних витрат на одиницю продукції складає 60% від її ціни. Визначити мінімальний обсяг реалізації продукції, що забезпечує початок дохідності підприємства.

3. У звітному періоді виручка від реалізації продукції склала 4600 тис. грн., середньорічна вартість основних засобів становила 1500 тис. грн. Визначити абсолютну та відносну зміну фондівдачі, відсоток зростання виручки від реалізації продукції, якщо фондівдача планується на рівні 1,71.

4. На 100 грн. товарної продукції підприємства припадає 34 грн. прибутку. Розрахувати рівень рентабельності виробництва.

5. Визначити основні показники ефективності діяльності підприємства (прибуток, рівень рентабельності виробництва) за такими даними: валовий дохід – 73500 тис. грн.; собівартість валової продукції – 35000 тис. грн.

6. Розрахуйте узагальнюючий показник ефективності використання ресурсів. Обсяг виробленої товарної продукції становив 6250 тис. грн. Витрати на оплату праці – 1260 тис. грн., витрати на матеріальні ресурси – 1400 тис. грн., загальновиробничі витрати – 550 тис. грн., інші прямі витрати – 125 тис. грн.

7. Показник фондівіддачі планується на рівні 2,55. На скільки необхідно збільшити обсяг реалізованої продукції, якщо ціна реалізації продукції становила 12 грн./од., обсяг реалізованої продукції – 800 тис. од., середньорічна вартість основних засобів становила 4000 тис. грн.

8. Розрахуйте узагальнюючий показник ефективності використання ресурсів та окремо рівень використання ресурсів за видами:

1. Основних виробничих засобів – фондівіддачу; фондомісткість; рентабельність.

2. Оборотних фондів – коефіцієнт оборотності; коефіцієнт завантаження; тривалість одного обороту; рентабельність оборотних фондів.

3. Ресурсів праці – продуктивність праці; трудомісткість продукції; фондоозброєність; зарплатомісткість.

4. Капітальних вкладень – коефіцієнт економічної ефективності, строк окупності капітальних вкладень.

Інформацію для розрахунків наведено у таблиці 12.1.

Таблиця 12.1

Вихідні дані для розрахунку показників ефективності використання ресурсів на підприємстві

Показники	Значення, тис. грн.
Обсяг виробленої товарної продукції	8700
Витрати на оплату праці	2340
Витрати на використанні матеріальні ресурси	1804
Загальновиробничі витрати у % до суми витрат на оплату праці, %	25
Інші прямі витрати	678
Середньорічна вартість основних засобів	4043
Середньорічна вартість оборотних фондів	3700
Витрати праці, що понесені на виготовлення продукції, люд.-год.	195300
Середньооблікова чисельність працівників, осіб	455
Обсяг капітальних вкладень	4800
Прибуток від здійснення капітальних вкладень	650

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Планування розвитку виробництва: теорія та практика: навчальний посібник / Кичко І.І., Сахно Є.Ю., Пономаренко С.І., Дерій Ж.В., Кунденко А.В. – Ніжин: ФОП Лук'яненко В.В., ТПК "Орхідея", 2017. – 382 с.
2. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. / С.М. Шкарлет, Ж.В. Дерій, В.Г. Маргасова, Т.І. Зосименко; під заг. наук. кер. С.М. Шкарлета. – Чернігів: ЧНТУ, 2017. – 205 с.
3. Економіка та організація праці: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів / О.В. Мініна, Ж.В. Дерій, Н.Т. Шадура-Никипорець. – Чернігів: Черніг. нац. технол. ун-т, 2017. – 206 с.
4. Економічна теорія та економіка енергетики: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів / С.М. Шкарлет, Ж.В. Дерій, О.В. Мініна, Н.Т. Шадура-Никипорець. – Чернігів: ЧНТУ, 2017. – 268 с.
5. Економіка підприємства : Навч. посіб. / Н. М. Яркіна. – Вид. 2-ге перероб. і доп. – К.: Видавництво Ліра-К, 2017. – 600 с.
6. Економіка підприємства : підручник / під заг. ред. д.е.н., проф. Ковальської Л.Л. та проф. Кривов'язюка І.В. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2020. – 620 с.
7. Бойчик І.М. Економіка підприємства: підручник. / І.М.Бойчик. – К.: Кондор -Видавництво, 2016. – 378 с.
8. Batler-Boudon, T. 50 Economics Classics / John Murray. P. 368.
9. Niall Kishtainy. The Economics Book: Big Ideas Simply Explained. Published August 20th 2012 by DK
10. Niall Kishtainy. A Little History of Economics, published by Yale University Press, was released in March 2017.
11. Edmund Conway. 50 Ideas You Really Need to Know: Economics – Quercus Publishing Plc. 2012, p. 208.

Допоміжна література

1. Господарський кодекс України №436-IV від 16.01.2003. – К.: Атіка, 2003. – 208 с.
2. Кодекс законів про працю від 10.12.1971 р. №322Л/Ш, зі змінами і доповненнями.
3. Положення (стандарти) бухгалтерського обліку. – К.: Атіка, 2002. – 124с.
4. Закон «Про оплату праці» / Закон України від 24.03.1995 р. №108/ 95-ВР в редакції Закону України від 06.02.1997 №50 / 97-ВР, зі змінами і доповненнями.
5. Дерій Ж.В. Роль домашніх господарств у циркулярній економіці Derii Zh. Households role in the circular economy/ Ж.В. Дерій // Проблеми і перспективи економіки та управління: Науковий журнал. – Чернігів: ЧНТУ, 2017. – № 3. – С. 39-45.

6. Derii Zh.V. Evolution of the scientific thought for the environmental safety management of the state/ Zh.V. Derii, I. V. Lysenko, N. V. Lysenko// Scientific bulletin of Polissia. – Chernihiv: ChNUT, 2017. – №3(11) P. 1. – P. 38-40.

7. Дерій Ж.В. Стратегічні напрями нівелювання регіональних диспропорцій людського розвитку // Регулювання соціально-трудомих відносин: сучасний стан та перспективи розвитку: колективна монографія / під заг. ред. І.І. Кичко. – Ніжин: ФОП Лук'яненко В.В. ТПК Орхідея, 2016. С. 221-242.

8. Mc Connell, Campbell; Stanley Brue; Sean Flynn; Sean Flynn (2021). Economics Principles, Problems, & Policies. McGraw-Hill. pp. /. ISBN 9781260226775.

9. Інструкція зі статистики заробітної плати. Наказ Держкомстату України від 3.01.2004. № 5 // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0114-04#Text>